

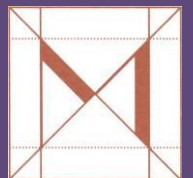
CULTUURHISTORISCHE ANALYSE

Bestemmingsplan Brug Poelgeest Gemeente Leiden/ Gemeente Oegstgeest

Onderzoek i.o.v. Gemeente Leiden/ Gemeente Oegstgeest, juli 2016

MONUMENTEN ADVIES BUREAU

COLOFON

Opdrachtgever

Gemeente Leiden

Gemeente Oegstgeest

Rapportage

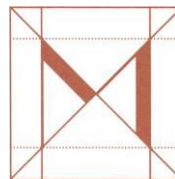
Drs. C.J.B.P. Frank

Mw. Drs. M.E.D. Lemmens

Drs. J. de Jong

Fotografie

Mw. Drs. M.E.D. Lemmens

MONUMENTEN ADVIES BUREAU

drs. C.J.B.P. Frank

drs. F.A.C. Haans

mw. drs. C.H.J.M. van den Broek

drs. J. de Jong

ing. G. Korenberg

mw. drs. M.E.D. Lemmens

drs. D. Schaars

mw. drs. L. Valckx

Bredestraat 1

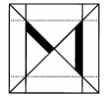
6542 SN NIJMEGEN

tel: 024-3786742

fax: 024-3792477

Info@monumentenadviesbureau.nl/ www.monumentenadviesbureau.nl

Dit is een uitgave van het Monumenten Advies Bureau, Nijmegen,
juli 2016, copyright MAB Nijmegen 2016

INHOUD

1 INLEIDING	5	5 CULTUURHISTORISCHE WAARDEN	22
1.1 Project	5	5.1 Rijksmonument Buitenplaats Poelgeest	22
1.2 Leeswijzer	5	5.2 Cultuurhistorische waarden binnen plangebied	24
2 SCHETS PLANGEBIED	6	6 EFFECTEN	27
2.1 Begrenzing plangebied	6	6.1 Inleiding	27
2.2 Centraal in het plangebied: de Haarlemmertrekvaart	6	6.2 Effecten voor de leesbaarheid van de cultuurhistorische hoofdstructuur	27
3 HISTORISCH-RUIMTELIJKE ANALYSE	7	6.3 Effecten voor rijksbeschermd buitenplaats (IJsbaan)	29
3.1 Vroege ontwikkeling van het gebied	7	6.4 Effect voor relatie buitenplaats en Kikkermolen	37
3.2 De nog aanwezige oude structuren	10	6.5 Lig- en overwinterplaatsen in de Haarlemmertrekvaart – effecten voor een historische situatie?	39
4 BELEIDSKADER	14	6.6 Effecten voor windvang molens	42
4.1 Modernisering Monumentenzorg	14	7 AANBEVELINGEN EN KANSEN	43
4.2 Cultuurhistorische Atlas Zuid-Holland	14	8 BRONNEN EN LITERATUUR	44
4.3 Visie ruimte en mobiliteit	16		
4.4 Verordening Ruimte 2014	16	BIJLAGE:	
4.5 Cultuurhistorisch beleid Leiden	19	-WAARDENKAART CULTUURHISTORIE PLANGEBIED TREKVAARTBRUG	
4.6 Cultuurhistorisch beleid Oegstgeest	21		

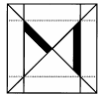
Haarlemmertrekvaart

◀19-21

2-16a▶

Woonboten

202-211▶

1 INLEIDING

1.1 Project

In verband met het opstellen van een nieuw bestemmingsplan “Brug Poelgeest” ten behoeve van de bouw van een brug over de Haarlemmertrekvaart (ter ontsluiting van de wijk Poelgeest in de gemeente Oegstgeest op de Oegstgeesterweg in Leiden) is het Monumenten Advies Bureau gevraagd een cultuurhistorische effectrapportage op te stellen, waarin het bestemmingsplangebied geanalyseerd wordt.

Deze effectrapportage wordt gepresenteerd in de vorm van een beknopte cultuurhistorische analyse, waarin de cultuurhistorische context van het plangebied kort wordt geduid, de aanwezige cultuurhistorische kwaliteiten worden omschreven en gewaardeerd en de effecten van de beoogde ingrepen (bouw van een brug over de Haarlemmertrekvaart en de daaraan gekoppelde infrastructuur) worden getoetst op hun impact op de cultuurhistorische component. In de conclusie worden de gevolgen (mét kansen en bedreigingen) helder omschreven. Het vigerende beleid ten aanzien van cultuurhistorie wordt hierbij meegenomen.

De cultuurhistorische component van het plangebied wordt op een eenvoudige gebiedskaart gevisualiseerd.

1.2 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 geeft een beknopte schets van het plangebied. Hoofdstuk 3 bevat een historisch-ruimtelijke analyse van het plangebied. In hoofdstuk 4 wordt ingegaan op het relevante beleidskader. In hoofdstuk 5 worden de cultuurhistorische waarden gepresenteerd. Hoofdstuk 6 beschrijft de effecten van de plannen op de cultuurhistorische component en hoofdstuk 7 geeft een aantal aanbevelingen en suggesties. In hoofdstuk 8 ten slotte vindt men een overzicht van gebruikte bronnen.

Drs. C.J.B.P. Frank

Drs. M.E.D. Lemmens

Drs. J. de Jong

Monumenten Advies Bureau

Nijmegen, juli 2016

2 SCHETS PLANGEBIED

2.1 Begrenzing plangebied

Het plangebied betreft een gedeelte van de Haarlemmertrekvaart en aangrenzend terrein tussen de woonwijk Poelgeest in de gemeente Oegstgeest (in het noordoosten) en de Oegstgeesterweg in de gemeente Leiden (in het zuidwesten). Het gebiedje ligt ten noordwesten van het centrum van Leiden en even ten zuidoosten van het centrum van Oegstgeest. Even ten noordwesten van het plangebied ligt het terrein het kasteel Oud-Poelgeest, aan de westelijke zijde loopt de Oegstgeesterweg en aan de zuidzijde staat het monumentale Kikkermolentje, een wipmolen uit 1752 en bevindt zich het in 1959 aangelegde Heempark. Aan de oostelijke zijde van de vaart wordt het plangebied begrensd door de nieuwe wijk Poelgeest, aan de oostelijke zijde en in het zuiden door het Trekvaartplein, waar nu een woonwagenvaart is.

Het plan omvat het realiseren van een nieuwe ontsluiting van de wijk Poelgeest. Het voornemen is de Hugo de Vrieslaan in de nieuwe wijk aan de oostelijke zijde van de vaart middels een nieuwe brug over de Haarlemmertrekvaart aan te sluiten op de Oegstgeesterweg in Leiden aan de westelijke zijde.

2.2 Centraal in het plangebied: de Haarlemmertrekvaart

De Haarlemmertrekvaart, ook wel bekend onder de naam Leidsevaart of Leidse Trekvaart, loopt van Leiden naar Haarlem en was een belangrijke route voor trekschuiten tussen beide steden. Beginnend in de uitlopers van de Kagerplassen en uitmondend in het Spaarne heeft de vaart een totale lengte van circa 30 kilometer. De breedte varieert van 15 tot 30

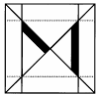
meter. De vaart is in de zeventiende eeuw aangelegd ter plaatse van het riviertje de Maerne.

Het plangebied op de topografische atlas (circa 2005).

Begrenzing plangebied.

3 HISTORISCH-RUIMTELIJKE ANALYSE

3.1 Vroege ontwikkeling van het gebied

3.1.1 Oegstgeest

Oegstgeest is een van de vroegst bewoonde gebieden van het kustgebied en is ontstaan op een uitloper van een min of meer noord-zuid gerichte strandwal in het mondingsgebied van de Oude Rijn. Langs de Hollandse kust vormden de parallel aan elkaar gelegen standwallen de hoger gelegen gronden, geschikt voor bewoning. Op de tussen de strandwallen gelegen strandvlaktes vormden zich, na daling van de zeespiegel, dikke lagen veen. Deze lage, natte gebieden lieten zich moeilijk bedwingen en werden pas veel later in ontwikkeling gebracht. De eerste sporen van bewoning van wat nu Oegstgeest is dateren uit de periode 500-700 na Christus. Van echte permanente bewoning kan men spreken vanaf de 9de eeuw. In de lager gelegen natte gebieden werden ten behoeve van de ontwatering parallelle sloten gegraven. Hierdoor ontstonden er in het gebied de zo kenmerkende regelmatige verkavelingspatronen.

Van de 11de tot de 14de eeuw maakte Oegstgeest een periode van grote bloei door. Het dicht bij het eerder omschreven plangebied gelegen kasteel Oud-Poelgeest dateert uit deze periode. Deze bloei van Oegstgeest werd onderbroken door de opkomst van het naburige Leiden als stad.

Oegstgeest bestond tot het begin van de twintigste eeuw uit een aantal losse kernen, namelijk de Kerkbuurt of het Oude Dorp, de Leidse Buurt, de Poelgeesterbuurt of de Kwaak bij kasteel Oud-Poelgeest), de Mors en tot slot de Bazar en de Rijsjes (sinds 1966 behorende bij Rijnsburg). Tussen deze buurten waren hooguit wat verspreid liggende huizen en boerderijen te vinden. De tussenliggende gebieden werden pas na 1900 bebouwd. Pas vrij recent, in de eerste jaren van de 21ste eeuw, is de

nieuwe wijk Poelgeest gebouwd, gelegen tussen de Merenwijk in Leiden en het kasteel Poelgeest aan de andere zijde van de Haarlemmertrekvaart.

Detail van een kaart uit 1615, Fl. Balthazar, B. Florisz. van Berckenrode, met het riviertje de Maarn / Maren (blauwe pijl) dat langs kasteel Oud-Poelgeest (gele pijl) naar het noorden loopt en wat later omgevormd zou worden tot de Haarlemmertrekvaart. Het terrein dat nu dienst doet als ijsbaan (in de rode cirkel) en de driehoekige structuur (bij de groene pijl) tussen wat nu de vaart is en de 'broucksloot' zijn ook in de huidige situatie nog duidelijk herkenbaar. Op dit kaartje is goed te zien dat de "Brouckdijk" (rechts) en de "Marendijck" (midden-onder) tevens belangrijke verbindingswegen waren door dit laag gelegen gebied. In de rechter benedenhoek is nog net een stuk van de stad Leiden te zien. (www.watwaswaar.nl)

3.1.2 Leiden

De ten zuidoosten van Oegstgeest gelegen stad Leiden ontstond als dijkdorp aan de voet van een kunstmatige heuvel aan de samenvloeiing van de Oude en de Nieuwe Rijn. De gunstig gelegen nederzetting kreeg in 1266 bevestiging van de al eerder verleende stadsrechten en ontwikkelde zich met haar bloeiende lakennijverheid in de 14de en 15de eeuw uit tot een van de grootste steden van het gewest Holland.

3.1.3 Kasteel Oud-Poelgeest

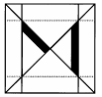
Het kasteel Oud-Poelgeest heeft een rijke geschiedenis. Ruim 1000 jaar geleden was er op deze hoge plek al een versterkt huis, omringd door poelen en moerassen. Dit huis werd tijdens het Beleg van Leiden verwoest en rond 1660 werd dan ook het huidige huis Poelgeest gebouwd. De statige maar sobere architectuur van het kasteel werd in de negentiende eeuw aangevuld met twee torens met ui-vormige bekroningen. Verder werden er diverse bijgebouwen gerealiseerd, zoals een koetshuis, orangerie en een kleine kapel. Van oudsher is het terrein dat nu in gebruik is als ijsbaan onderdeel van de gronden van het ten noorden daarvan gelegen kasteel Oud-Poelgeest: op de kadastrale minuut uit 1832 staat het aangegeven als weiland in bezit van de eigenaresse van landgoed Oud Poelgeest, de weduwe Alexander van Rhemen. Vanaf de zuidoostelijke gevel van het kasteel en de daarvoor gelegen boogbrug heeft men vrij zicht over het open gebied (nu ijsbaan) en de Haarlemmertrekvaart.

Oud-Poelgeest gezien vanuit het zuidoosten in februari 2011. (Foto: M.Lemmens, MAB)

Uitsnede van kadastrale minuut 1832 met in de cirkel het plangebied met aan de noordzijde Oud-Poelgeest. De rivier de Maern is hier getransformeerd tot Haarlemmertrekvaart. (www.watwaswaar.nl)

3.1.4 De Haarlemmertrekvaart

De Haarlemmertrekvaart is gerealiseerd in 1657 en loopt van Leiden naar Haarlem. Vanuit Leiden kon bij het graven van de vaart gebruik worden gemaakt van het riviertje de Maern (of Mare/Maren) door deze simpelweg te verbreden en te kanaliseren. Men was hier rond 1640-1645 al uitgebreid mee begonnen.

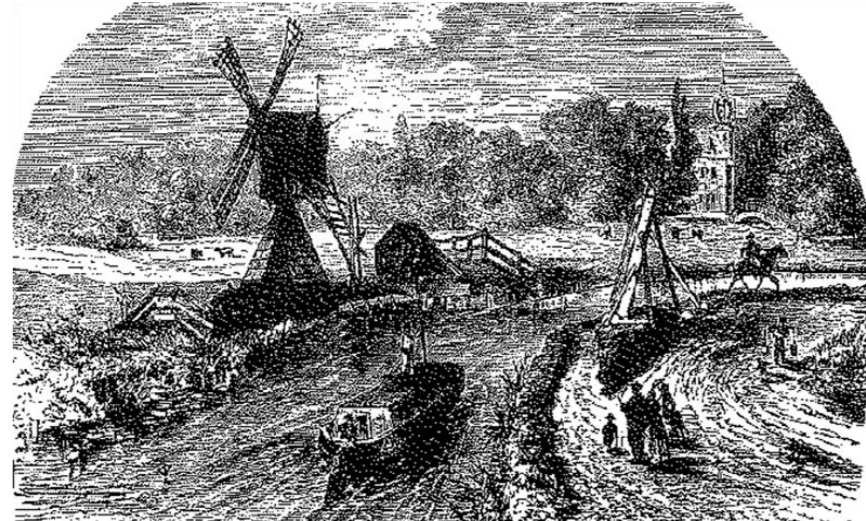
De vaart werd met de hand gegraven en in die wetenschap is het zeker bijzonder te noemen dat de eerste afvaart plaats vond op 1 november van datzelfde jaar. De trekschuit was in die tijd een zeer populair vervoermiddel voor vracht, maar vanwege het comfort ook voor personen. Er waren stopplaatsen waar van paard kon worden gewisseld. Op deze stopplaatsen waren meestal herbergen aanwezig, waar men een maaltijd kon nuttigen of kon overnachten.

De trekvaarten betekenden een flinke verbetering van de infrastructuur in de veelal natte lage polders van de Hollandse gewesten. Omdat men niet afhankelijk was van voldoende wind en stroming konden voor het eerst, via een eenvoudige dienstregeling, goederen en personen op gezette tijden over water worden vervoerd.

De steden Haarlem en Leiden exploiteerden de trekvaart voor gezamenlijke rekening. De exploitatie was zeer lucratief. In het topjaar 1677 maakten 148.397 mensen gebruik van de vaart.

Zicht op de Kwaakbrug gezien richting Leiden. Rechts buiten beeld ligt Oud-Poelgeest. Het tracé van het hier rechts gelegen jaagpad is in de huidige toestand nog duidelijk herkenbaar. (gewassen tekening van J. den Beyer, ca. 1750)

Fraai oud beeld van het plangebied: De Haarlemmertrekvaar met links de Kikermolen en rechts op de achtergrond Huis Oud-Poelgeest. (Gravure van Arie Kunz, ca. 1870)

De Haarlemmertrekvaart en de Kwaakbrug rond 1900, gezien naar het noorden vanaf het jaagpad, nu de Haarlemmerweg, op de oostelijke oever.

Ter hoogte van het genoemde plangebied liep het jaagpad over de oostelijke oever. Bij de wat noordelijker gelegen Kwaakbrug uit 1782 (een vervanging van een oudere brug aldaar) moest men de vaart oversteken naar het vervolg van het jaagpad op de andere oever. Op een topografische militaire kaart uit 1898 zijn jaagpad en trekvaart goed zichtbaar. De brug, die voorheen dus over het riviertje de Maern liep, lag oorspronkelijk ca. 50 meter meer naar het noorden, en was gebouwd om de buurtschap Poelgeest met de wei- en hooilanden in de Broek- en Simontjespolder op de oostelijke oever te verbinden.

3.2 De nog aanwezige oude structuren

3.2.1 De Oegstgeesterweg

De huidige Oegstgeesterweg, ten westen van het plangebied, behoort niet tot de oude structuur van het gebied. De weg loopt vanuit Oegstgeest langs Kasteel Poelgeest en wat nu de ijsbaan is, onder het spoor door richting Leiden en is pas eind jaren zestig, begin jaren zeventig van de twintigste eeuw aangelegd. De Oegstgeesterweg doorkruist ter hoogte van het onderhavige plangebied de oude Kikkerpolder. Deze polder is nu ingericht als sportterrein. Vóór deze transformatie van dit gebied was er echter sprake van een polder met graslanden, met bemaling van de eerder genoemde Kikkermolen. De Kikkerpolder werd aan de westelijke zijde begrensd door de Maredijk, nu de Groene Maredijk.

3.2.2 Oude structuren aan de oostelijke zijde van de trekvaart

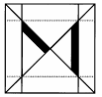
Terwijl de oorspronkelijke structuur van het landschap in en rondom het plangebied aan de westelijke zijde van de Haarlemmertrekvaart ook in de huidige situatie nog redelijk goed herkenbaar is, is deze aan de oostelijke zijde nog duidelijker leesbaar gebleven.

Zo is het tracé van het jaagpad nog aanwezig in de direct aan de vaart gelegen Haarlemmerweg die ter hoogte van Oud-Poelgeest de vaart over de Kwaakbrug oversteekt en op de westelijke oever zijn weg vervolgt. Oostelijk van de Haarlemmerweg ligt in het plangebied een in een punt

toelopend terrein dat aan de oostelijke zijde begrensd wordt door een weg die van oudsher al de Broekweg heet en de Broeksloot, die te midden van de voormalige Broekpolder liggen. Dit taps toelopende terrein, nu Trekvaartplein genaamd en de naastgelegen Broekweg en sloot behoren dan ook, getuige de oude kadastrale kaarten, tot de oude structuur van het gebied.

Topografische Militaire kaart uit 1898 met de Haarlemmertrekvaart die oostelijk van de Kikkerpolder en het landgoed Oud-Poelgeest in noordelijke richting loopt. (www.watwaswaar.nl)

De Broekweg vormt nu tevens de zuidwestelijke grens van de recent in de voormalige Broek- en Simontjespolder verrezen woonwijk Poelgeest

Op het taps toelopende terrein (Trekvaartplein) tussen de Broekweg en de Haarlemmerweg is in de huidige toestand een woonwagenkamp gesitueerd. De noordelijke punt van het terrein is nog geheel open. Oorspronkelijk waren op dit puntvormige terrein eveneens weidegronden. De bomenrij aan de noordoostelijke zijde van dit terrein behoort mogelijk nog tot de oude opzet van het geheel.

De Haarlemmertrekvaart zelf is de meest prominent aanwezige historische structuur in het gebied. Binnen het plangebied ligt slechts een fragment van de vaart, die zich tussen begroeide kades, bospercelen, weiden en langs het landgoed Oud-Poelgeest als een groen lint door Leiden en Oegstgeest loopt.

Het projectgebied op topografische kaarten uit respectievelijk 1926 en 1958. De verstedelijking heeft dan nog niet plaats gevonden. Trekvaart, dijken en de polders met hun oude slotenstructuur zijn nog nadrukkelijk in het landschap aanwezig (watwaswaar.nl)

Zicht op de Kwaakbrug, gezien naar het zuiden richting Leiden, in februari 2011. Het beoogde plangebied ligt achter deze brug. (Foto: M. Lemmens, MAB)

De Haarlemmerweg, voorheen het jaagpad, vanaf de Kwaakbrug gezien naar het zuiden, februari 2011. (Foto: M. Lemmens, MAB)

Een gedeelte van de ijsbaan gezien vanaf de Haarlemmertrekvaart, met op de achtergrond de open plek naast de Oegstgeesterweg waar al een afslag is gerealiseerd (februari 2011) (Foto: M. Lemmens, MAB)

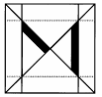
De oude Kikkermolen even ten zuiden van de ijsbaan, op de westelijke oever van de Haarlemmertrekvaart, februari 2011. (Foto: M. Lemmens, MAB)

De Haarlemmertrekvaart in noordelijke richting, gezien vanaf de westelijke oever, februari 2011. Op de achtergrond de nieuwbouw van de recent gerealiseerde wijk Poelgeest. (Foto: M. Lemmens, MAB)

De Haarlemmertrekvaart (naar het zuiden) vanaf de even ten noorden van het plangebied gelegen Kwaakbrug. Rechts het terrein van kasteel Oud-Poelgeest. (februari 2011) (Foto: M. Lemmens, MAB)

Een deel van de noordelijke punt van het taps toelopende terrein (gezien naar het zuiden) tussen de Haarlemmerweg (rechts) en de Broekweg (links). Op de achtergrond is het woonwagenkamp zichtbaar. (februari 2011) (Foto: M. Lemmens, MAB).

Zicht op de Broekweg (naar het noorden) en de onbebouwde landpunt tussen de Haarlemmerweg en de Broekweg, gezien vanaf de Hugo de Vrieslaan. Tussen de bomen door zijn op de achtergrond de woonboten langs de oostelijke oever van de vaart zichtbaar. (februari 2011) (Foto: M. Lemmens, MAB)

4 BELEIDSKADER

4.1 Modernisering Monumentenzorg

Cultuurhistorie speelt een belangrijke rol bij de ruimtelijke inrichting van ons land. Het geeft identiteit en kwaliteit aan een gebied. Om deze redenen heeft het rijk de beleidslijn ingezet om cultuurhistorie onderdeel te laten zijn van het afwegingskader bij het opstellen van bestemmingsplannen. Deze beleidslijn is verwoord in de beleidsbrief *Modernisering Monumentenzorg* uit 2009 en heeft geleid tot wijziging van het Besluit ruimtelijke ordening (Bro) sinds 1 januari 2012. Met het gewijzigde Bro zijn gemeenten wettelijk verplicht cultuurhistorie deel uit te laten maken van het afwegingskader voor ruimtelijke ontwikkelingen. Het rijk vraagt hiermee aan gemeenten om bij het opstellen van bestemmingsplannen, projectafwijkingsbesluiten en beheersverordeningen cultuurhistorische gebouwen, objecten en structuren te inventariseren en daaraan conclusies te verbinden en die in het bestemmingsplan te verankeren.

De Monumentenwet 1988 vormt de basis voor de monumentenzorg. Rijksmonumenten worden op basis van deze wet aangewezen, evenals rijksbeschermd stadsgezichten. Voor het wijzigen en slopen van rijksmonumenten is een 'Omgevingsvergunning voor de activiteit monumenten' nodig.

4.2 Cultuurhistorische Atlas Zuid-Holland

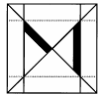
Het plangebied ligt voor een deel binnen een gebied, dat op de Cultuurhistorische Atlas Zuid-Holland als bijzonder of waardevol is aangemerkt. De cultuurhistorische kaart wordt beschouwd als een belangrijke onderlegger voor de ruimtelijke planvorming. De provincie Zuid-Holland wil hiermee het behoud en de inpassing van cultuurhistorie

stimuleren bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen. Hiertoe heeft de provincie Regioprofielen Cultuurhistorie opgesteld, die op de eerste plaats dienen als een handreiking voor gemeenten, waterschappen, terreinbeheerders en adviesbureaus om cultuurhistorie in te passen in ruimtelijke plannen. Samen met de structuurvisie van de provincie Zuid-Holland (zie paragraaf 4.3) vormen de Regioprofielen Cultuurhistorie het provinciaal kader waarbinnen de provincie stuurt op cultuurhistorie en ruimtelijke ordening. Het plangebied valt overigens niet binnen één van de regioprofielen.

Op de Cultuurhistorische Atlas Zuid-Holland valt het gehele plangebied binnen de als belangrijk aangemerkte molenbiotopen van twee als rijksmonument aangemerkte molens: de Kikkermolen, een wipmolen uit 1752 en de aan de Haarlemmerweg gelegen houtzaagmolen De Herder uit 1884. Daarnaast is voor het kasteel Oud-Poelgeest (kasteel met bijgebouwen en gronden zijn rijksmonument) een landgoedbiotoop opgenomen, die bestaat uit:

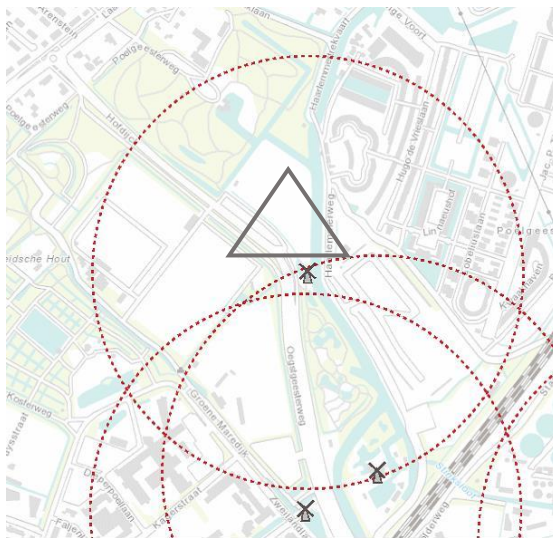
- de kern van het landgoed: huis met tuin en/of park;
- een bufferzone hieromheen, het zogenaamde blikveld. In het geval van kasteel Oud-Poelgeest gaat het om gronden ten zuiden van de kern van het landgoed, waaronder de ijsbaan;
- waardevolle elementen zoals zichtlijnen, panorama's, weg of waterloop waaraan het landgoed ligt. De zichtas, gezien vanuit kasteel Oud-Poelgeest, in zuidoostelijke en in noordwestelijke richting is aangemerkt als cultuurhistorisch waardevol. Daarnaast worden de Haarlemmervaart en Laan van Oud Poelgeest aangeduid als basisstructuren van het landgoed.

De Haarlemmertrekvaart wordt in de kaart aangeduid als een landschappelijk-historische lijn van redelijk hoge waarde.

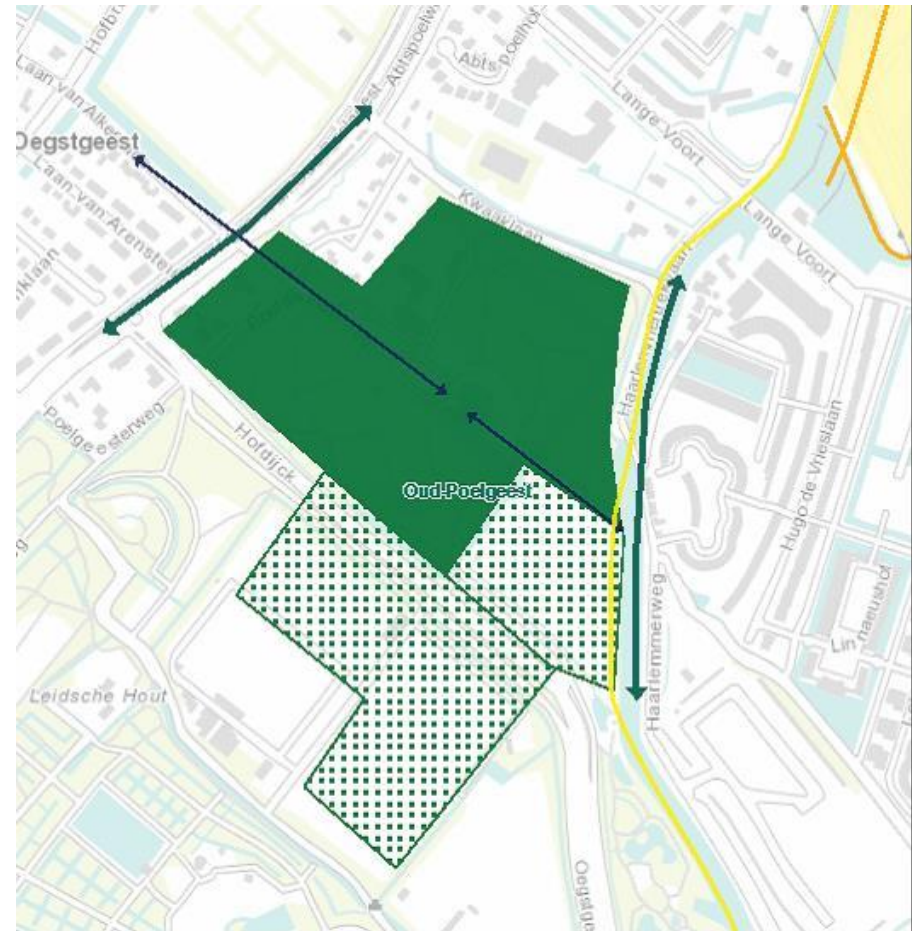

Voor de volledigheid moet worden gemeld dat er in het plangebied zelf geen objecten aanwezig zijn met een beschermde status (rijksmonument of gemeentelijk monument).

Met betrekking tot de landgoedbiotoop geldt, dat de provincie Zuid-Holland wil dat de waarden van de historische landgoederen integraal meegewogen worden in ruimtelijke ordenings- en ontwikkelingsprocessen. Het provinciale belang wordt gebord aan de hand van een 'landgoed- en kasteelbiotoop' in de provinciale Verordening Ruimte 2014 (zie paragraaf 4.4).

Het plangebied valt binnen de molenbiotoop van de nabij gelegen Kikkermolen uit 1752 (de bovenste cirkel) en de molenbiotoop van de meer naar het zuiden gelegen zaagmolen De Herder (middelste cirkel). De onderste cirkel is van de Maredijkmolen aan de Groene Maredijk. De molenbiotoop van deze laatste molen valt niet binnen het plangebied. In de driehoek het plangebied. (Cultuurhistorische Atlas Zuid-Holland). Voor de molenbiotopen wordt een separaat windvangonderzoek uitgevoerd

Een deel van het plangebied is aangemerkt als landschap met zeer hoge waarde. Dit landschap betreft het terrein van het kasteel Oud-Poelgeest (ingekleurd groen). Ten zuiden van dit terrein komt een gebied voor dat is aangemerkt als blikveld van het landgoed (groen gestippeld vlak). De zichtas ten noordwesten en ten zuidoosten van het kasteel is aangemerkt als zeer belangrijk (zwarte pijl). De Haarlemmervaart en Laan van Oud Poelgeest zijn opgenomen als basisstructuren die behoren bij de landgoedbiotoop (groene pijlen). De gele lijn is de vaart (landschappelijk-historisch redelijk hoge waarde). (bron: Cultuurhistorische Atlas Zuid-Holland)

4.3 Visie ruimte en mobiliteit

In augustus 2014 is door Gedeputeerde Staten van de provincie Zuid-Holland de structuurvisie Visie ruimte en mobiliteit vastgesteld. De structuurvisie is een dynamisch instrument dat adequaat inspeelt op de ruimtelijke ontwikkelingen van Zuid-Holland en voldoende flexibiliteit bevat om te reageren op maatschappelijke initiatieven. Gestuurd wordt op functies én kwaliteiten. In de Visie ruimte en mobiliteit is onder meer het provinciaal beleid ten aanzien van ruimtelijke kwaliteit vastgelegd. Ambitie is dat de provincie richting en ruimte geeft aan een optimale wisselwerking tussen ruimtelijke ontwikkelingen en gebiedskwaliteit, waarbij als uitgangspunt geldt dat ruimtelijke ontwikkelingen mogelijk zijn, mits de ruimtelijke kwaliteit behouden of versterkt wordt. Het ruimtelijk kwaliteitsbeleid bestaat uit een viertal kwaliteitskaarten, samengevat in één integrale kwaliteitskaart, die gekoppeld zijn aan bepalingen in de Verordening Ruimte 2014.

In de structuurvisie wordt door de provincie op diverse manieren ingezet op de bevordering van de toegevoegde waarde van erfgoed:

- behoud en versterking van cultuurhistorisch waardevolle structuren en ensembles die van bijzonder provinciaal belang zijn, via bescherming én passende ruimtelijke ontwikkeling;
- cultureel erfgoed vormt een integraal onderdeel van het provinciaal ruimtelijk kwaliteitsbeleid via de kwaliteitskaart en de gebiedsprofielen ruimtelijke kwaliteit.

De cultuurhistorische en archeologische waarden zijn gebundeld in de cultuurhistorische hoofdstructuur, die de basis vormt voor het provinciaal erfgoedbeleid. Relevant voor het plangebied is dat het beschermende ruimtelijke beleid zich onder meer richt op de molen- en landgoedbiotopen.

Op ‘Kaart 9 Cultureel Erfgoed’ die behoort bij de Visie ruimte en mobiliteit zijn de landgoed- en kasteelbiotoop en de molenbiotoop voor de omgeving van het plangebied weergegeven. De begrenzing is aangegeven op het kaartje hiernaast. De oostelijke grens is doorgetrokken tot aan de Haarlemmertrekvaart. Het projectgebied (Brug Poelgeest) ligt dus wat betreft het westelijk van de vaart gelegen terrein geheel binnen deze landgoedbiotoop. Daarnaast valt het plangebied blijkens ‘Kaart 9 Cultureel Erfgoed’ binnen de molenbiotoop van de Kikkermolen.

4.4 Verordening Ruimte 2014

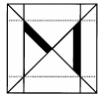
De aan de structuurvisie Visie ruimte en mobiliteit hangende Verordening Ruimte 2014 is een provinciale verordening met regels voor o.a. de in het projectgebied aanwezige landgoedbiotoop en de molenbiotopen, beide cultuurhistorische kwaliteiten in het gebied. Het gaat in beide gevallen om planologische beschermingszones die niet alleen gericht zijn op het monument, maar ook op zijn omgeving en ensemblewaarde. Artikel 2.3.6 in de verordening behandelt de regels t.a.v. van landgoedbiotopen:

Artikel 2.3.6 Bescherming landgoed- en kasteelbiotoop

Lid 1 Bescherming landgoed- en kasteelbiotoop

Een bestemmingsplan voor gronden binnen de landgoedbiotopen en de kasteelbiotopen, waarvan de plaats geometrisch is bepaald en verbeeld op Kaart 9 Cultureel erfgoed, kan voorzien in een nieuwe ruimtelijke ontwikkeling voor zover:

1. geen aantasting plaatsvindt van de waarden van de landgoed- en kasteelbiotoop, of
2. de ontwikkeling is gericht op verbetering en versterking van de waarden van de landgoed- en kasteelbiotoop.

Lid 2 Beeldkwaliteitsparagraaf

Het bestemmingsplan, bedoeld in het eerste lid, bevat een beeldkwaliteitsparagraaf, waarin het effect van deze ontwikkeling op de landgoed- of kasteelbiotoop wordt beschreven. Naast de analyse van de cultuurhistorische kwaliteiten en waarden van het landgoed of het kasteel gaat deze paragraaf in op de wijze waarop de kenmerken en waarden van de landgoed- of kasteelbiotoop beschermd of versterkt worden. Het gaat in ieder geval om de volgende kenmerken en waarden:

- de buitenplaats, bestaande uit het hoofdhuis met bijgebouwen en het bijbehorende park of tuin, of het kasteel of kasteelterrein in de vorm van ruïne, muurrestanten, één of meer bijgebouwen, omgracht terrein, alsmede de functionele en visuele relaties tussen de verschillende onderdelen;
- de basisstructuur waaraan het landgoed of de kasteellocatie bewust direct is gekoppeld: een weg, een waterloop, of beide of in geval van een buitenplaats ook indirect door middel van zichtlijnen;
- het blikveld: de vrije ruimte die nodig is om de historische buitenplaats of het kasteel in het landschap te herkennen;

Naast deze kenmerken en waarden kunnen er voor zowel de landgoed- als de kasteelbiotoop afzonderlijke kenmerken en waarden aan de orde zijn.

Lid 3 Afwijkingsmogelijkheid

Afwijking van het eerste lid is slechts mogelijk indien sprake is van het noodzakelijk herbestemmen van bouw- en gebruiksrechten uit het voorgaande bestemmingsplan of indien sprake is van een zwaarwegend algemeen belang en er geen reële andere mogelijkheid is. De toelichting van het bestemmingsplan bevat hierover een verantwoording.

Artikel 2.3.5 in de verordening behandelt de regels t.a.v. van molenbiotopen:

Artikel 2.3.5 Bescherming molenbiotoop

Lid 1 Molenbiotoop

Een bestemmingsplan voor gronden gelegen binnen de molenbiotoop van traditionele windmolens, waarvan de plaats geometrisch is bepaald en verbeeld op 'Kaart 9 Cultureel erfgoed', garandeert in voldoende mate de vrije windvang en het zicht op de molen en voldoet aan de volgende voorwaarden: a. binnen een straal van 100 meter, gerekend vanuit het middelpunt van de molen, wordt geen nieuwe bebouwing opgericht of beplanting aangebracht, hoger dan de onderste punt van de verticaal staande wiek; b. binnen een straal van 100 tot 400 meter, gerekend vanuit het middelpunt van de molen, gelden de volgende hoogtebeperkingen voor bebouwing en beplanting: i. als de molen is gelegen in het gebied buiten bestaand stads- en dorpsgebied bedraagt de maximale hoogte niet meer dan 1/100ste van de afstand tussen bouwwerk en beplanting en het middelpunt van de molen, gerekend met de hoogtemaat van de onderste punt van de verticaal staande wiek; ii. als de molen is gelegen in het gebied binnen bestaand stads- en dorpsgebied bedraagt de maximale hoogte van bebouwing en beplanting niet meer dan 1/30ste van de afstand tussen bouwwerk en beplanting en het middelpunt van de molen, gerekend met de hoogtemaat van de onderste punt van de verticaal staande wiek; iii. als de onder i en ii bedoelde molenbeschermingszone zowel binnen als buiten bestaand stads- en dorpsgebied is gelegen, dan geldt het volgende:

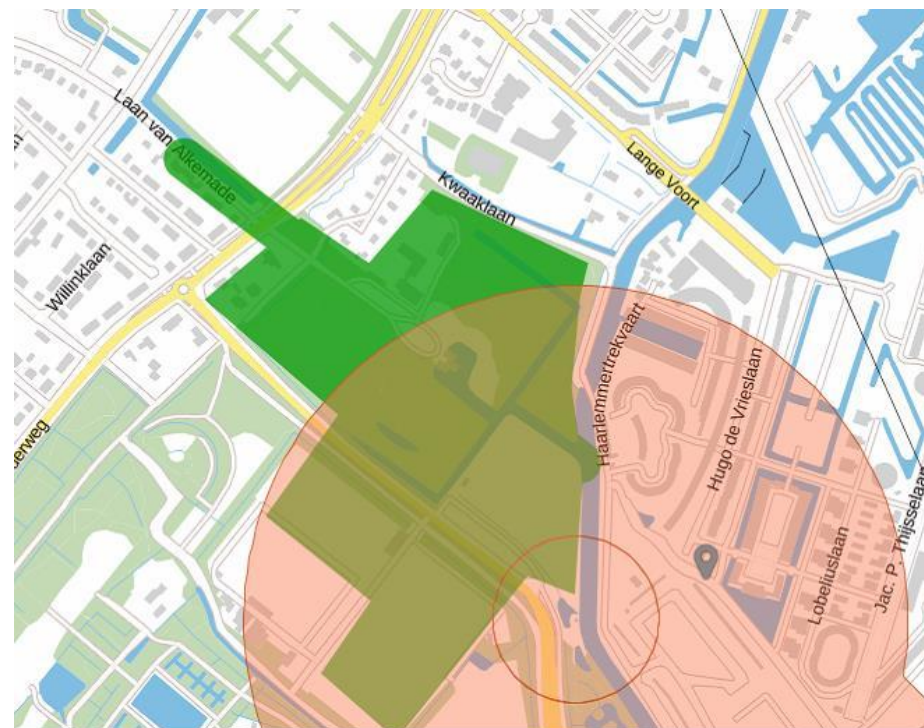
- molen binnen bestaand stads- en dorpsgebied: binnen en tot de grens van bestaand stads- en dorpsgebied geldt de 1 op 30-regel; de toegestane

bebouwings- en beplantingshoogte op deze grens wordt buiten bestaand stads- en dorpsgebied horizontaal doorgetrokken tot daar, waar op grond van de berekening voor een molen buiten het bestaand stads- en dorpsgezicht een grotere hoogte kan worden toegestaan berekend vanuit de 1 op 100-lijn; vanaf dit punt wordt een schuine lijn getrokken met een stijging van steeds 1 meter hoogte per 100 meter afstand;

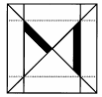
- molen buiten bestaand stads- en dorpsgebied: tot de grens van bestaand stads- en dorpsgebied geldt de 1 op 100-regel; de toegestane bebouwings- en beplantingshoogte op deze grens is het vertrekpunt voor de 1 op 30-lijn; vanaf dit punt wordt een schuine lijn getrokken met een stijging van steeds 1 meter hoogte per 30 meter afstand.

Lid 2 Afwijkingsmogelijkheid

In afwijking van het eerste lid, onderdelen a en b, is het oprichten van nieuwe bebouwing mogelijk ten behoeve van: a. een ontwikkeling binnen een molenbiotoop waarin vrije windvang en het zicht op de molen al zijn beperkt door bebouwing, zolang de vrije windvang en het zicht op de molen niet verder worden beperkt, of zeker is gesteld dat de belemmering van de windvang en het zicht op de molen door maatregelen elders in de molenbeschermingszone worden gecompenseerd, of b. een ontwikkeling binnen een bijzondere molenbiotoop, waarvan de plaats geometrisch is begrensd en verbeeld op 'Kaart 9 Cultureel erfgoed', mits de molen en de molenbiotoop op een goede manier ruimtelijk worden ingepast.

Landgoed- en kasteelbiotoop en molenbiotoop volgens 'Kaart 9 Cultureel erfgoed', behorende bij de Visie Ruimte en Mobiliteit en Verordening Ruimte 2014. Binnen het ovaal het projectgebied Brug Poelgeest.

4.5 Cultuurhistorisch beleid Leiden

4.5.1 Erfgoednota 2014-2020

In de Erfgoednota 2014-2020 van de gemeente Leiden zijn de ambities ten aanzien van de omgang met cultureel erfgoed vastgelegd. De Ontwikkelingsvisie 2030, met als titel Leiden, Stad van Ontdekkingen, is een belangrijke stimulans voor het nieuwe erfgoedbeleid. Deze Ontwikkelingsvisie 2030 berust op twee belangrijke pijlers van de stad: de historische cultuur en de internationale kennis. Volgens de Erfgoednota 2014-2020 is erfgoed nauw verweven met beide pijlers. De doelstelling van het erfgoedbeleid is om de “acties die uit het beleid voortvloeien als typisch Leidse cross-overs tussen de twee pijlers zichtbaar te maken”. De visie is dat Leiden met erfgoed een onderscheidende kracht in huis heeft, die een drijvende kracht is voor de ontwikkeling, vitaliteit en levendigheid van de stad. Drie ambities worden benoemd, waarvan het behouden, benutten en versterken van de historische omgevingskwaliteit voor een aantrekkelijke, vitale en toekomstbestendige stad in relatie tot onderhavig planinitiatief de belangrijkste is. Twee doelen die onder deze ambitie worden geschaard zijn met name van belang voor de beoogde ruimtelijke ontwikkeling:

- Leiden betreft cultuurhistorische kennis en waarden bij iedere ontwikkeling in de stad;
- Leiden versterkt de omgevingskwaliteit en belevingswaarde voor een aantrekkelijke stad.

Voor de fysieke cultuurhistorie wordt voldaan aan de verplichting om cultuurhistorische waarden op te nemen in instrumenten van ruimtelijke ordening, zoals de bestemmingsplannen en de structuurvisie. Dit wordt tot stand gebracht door cultuurhistorie een rol toe te kennen bij planvorming en uitvoering door middel van analyse, waardering en

inspiratie. Concreet betekent dit dat een cultuurhistorische paragraaf standaard deel uit maakt van projectplannen voor gebiedsgerichte ruimtelijke ontwikkelingen, en dat de cultuurhistorische kwaliteiten van het gebied aantoonbaar meegenomen en meegewogen worden in de planontwikkeling. Tevens dient een cultuurhistorische paragraaf standaard deel uit te maken van alle (nieuwe) bestemmingsplannen in de gemeente Leiden.

4.5.2 Het begrip Cultuurhistorie in de Erfgoednota 2014-2020

De gemeente Leiden hanteert in de Erfgoednota een brede definitie van erfgoed. Cultuurhistorie uit zich volgens de nota op allerlei manieren, in verhalen en tradities, in archieven en museale collecties, in de historische structuren (zoals water en groen) in de stad, in de historische bebouwing en in het bodemarchief. De nota gaat zowel over het materiële als het immateriële erfgoed. Daarmee is deze nieuwe Erfgoednota breder dan de Nota Cultureel Erfgoed Leiden 2005-2015, die alleen betrekking had op het gemeentelijk beleid ten aanzien van de gebouwde historische stad, zoals monumenten, bouwhistorie en archeologie.

4.5.3 Cultuurhistorie in ontwikkelingen

De gemeente Leiden laat cultuurhistorie dus in alle fasen integraal deel uitmaken van gebiedsgerichte ontwikkelingen. De geïnventariseerde waarden dragen bij aan de kwaliteit van de planontwikkeling en uitvoering. Dat kan door inpassing, restauratie en herstemming, maar ook door cultuurhistorie als inspiratiebron in te zetten voor nieuw ontwerp. Het resultaat is een hoge ruimtelijke kwaliteit en (nieuwe) identiteit.

4.5.4 Cultuurhistorische Atlas (Erfgoed in Kaart)

De Cultuurhistorische Atlas biedt toegang tot alle informatie over erfgoed in Leiden. Dankzij de atlas kan erfgoed al in een vroeg stadium in bestemmingsplannen worden opgenomen en kunnen burgers en ontwikkelaars zich laten informeren over de geschiedenis van de omgeving; aan de hand van informatie-, waarderings- en themakaarten kunnen bezoekers ieder historisch element in het gebied vinden.

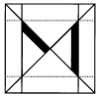
Navolgende afbeelding toont een fragment van de informatiekaart. De volgende gebieden, structuren en objecten in en nabij het plangebied hebben volgens de bouwhistorische en cultuurhistorische waardenkaarten een cultuurhistorische waarde:

1. Mare, een aftakking van de Oude Rijn - hoge waarde
2. Maredijk - hoge waarde
3. Kikkermolen - hoge waarde
4. Heemspark (1959) - hoge waarde;
5. Wetering, waarlangs Kikkermolen staat - hoge waarde;
6. Oegstgeesterweg, aangelegd in de jaren '60 - middelhoge waarde

Geconcludeerd kan worden dat de Mare (de huidige Haarlemmertrekvaart), de Maredijk (voormalig jaagpad, Haarlemmerweg), het Heemspark en de Oegstgeesterweg cultuurhistorisch waardevolle gebieden en structuren zijn, die binnen het plangebied liggen (zie ook hoofdstuk 5).

Cultuurhistorische atlas Leiden – Fragment informatiekaart. De nummering verwijst naar de objecten en structuren die in deze paragraaf worden opgesomd.

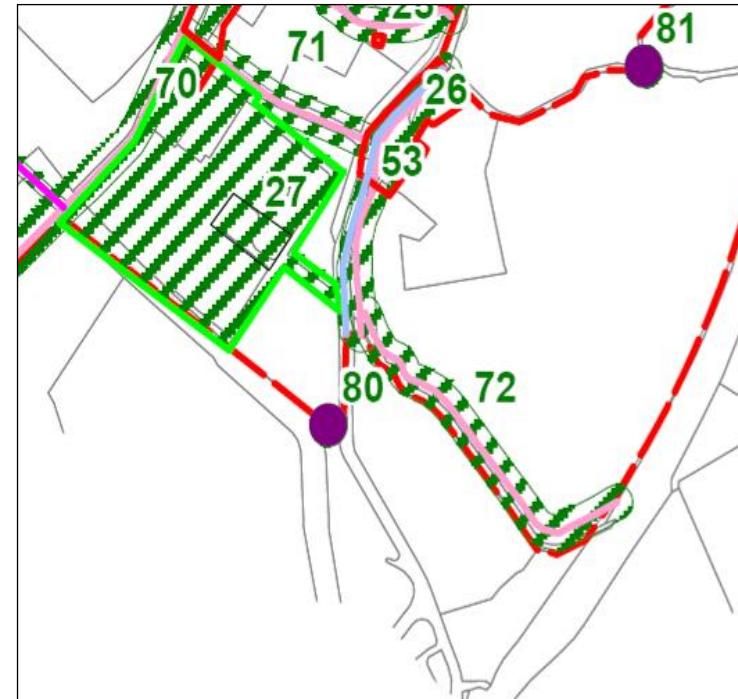

4.6 Cultuurhistorisch beleid Oegstgeest

De gemeente Oegstgeest heeft, gekoppeld aan haar reguliere monumenten- en archeologiebeleid belangrijke cultuurhistorische elementen en structuren in kaart gebracht. Deze elementen en structuren hebben merendeels geen beschermde status. Het betreft vooral historische relictten tot het einde van de zeventiende eeuw waarvan verwacht mag worden dat ze sporen in de bodem hebben achtergelaten. Deze relictten hebben vooral aan attenderende waarde voor de locatie of het stadsdeel waarin het object of de structuur is gelegen en tevens hebben ze waarde vanwege de functie die ze gehad kunnen hebben in de historische ontwikkeling van het betreffende gebied.

Nevenstaande afbeelding laat een fragment zien van de Archeologische waardenkaart van de gemeente Oegstgeest. Op deze kaart zijn de belangrijke cultuurhistorische elementen en structuren aangemerkt (Haarlemmervaart, Broekdijk, landgoed Oud-Poelgeest, molens). Landgoed en zones aan weerszijden van de waterlopen zijn gedefinieerd als “cultuurhistorisch aandachtsgebied”.

Voor zover duidelijk is geworden uit de erfgoedverordening van de gemeente Oegstgeest (2010) zijn ten aanzien van behoud/inpassing van onbeschermde cultuurhistorische elementen en structuren in nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen geen specifieke uitspraken gedaan. De cultuurhistorische analyse van het plangebied is binnen boven beschreven context tot stand gekomen.

Fragment van de kaart met “cultuurhistorische objecten” in de gemeente Oegstgeest. De Haarlemmertrekvaart (lichtblauw) en de Broekdijk (roze) zijn geaccentueerd, evenals de in de gemeente Leiden staande Kikkermolen (stip 80). De Broekdijk en de Haarlemmertrekvaart liggen in een smalle groen gearceerde zone, die in de legenda is aangemerkt als “cultuurhistorisch aandachtsgebied” (bron: pdf archeologische waardenkaart gemeente Oegstgeest, website gemeente Oegstgeest).

5 CULTUURHISTORISCHE WAARDEN

5.1 Rijksmonument Buitenplaats Poelgeest

5.1.1 Omschrijving rijksmonument

In 2002 is de buitenplaats Oud-Poelgeest beschermd als rijksmonument. De bescherming geldt niet alleen een groot aantal opstallen, maar ook de historische tuin- en parkaanleg, behorende bij de buitenplaats.

De volgende onderdelen van de buitenplaats zijn beschermd:

Monumentnummer	onderdeel
515703	hoofdgebouw
515704	historische tuin- en parkaanleg
515705	brug met toegangshek
515706	koetshuis
515707	tuinmanswoning
515708	waterput
515709	kapel / Jagershuis
515710	boogbrug
515711	tuinbeelden

De opstallen (gebouwen, bruggen en andere objecten) liggen alleen buiten het bestemmingsplangebied Brug Poelgeest. In de beschrijving van de historische tuin- en parkaanleg wordt de weide, waarvan een deel binnen het bestemmingsplangebied ligt, expliciet genoemd.

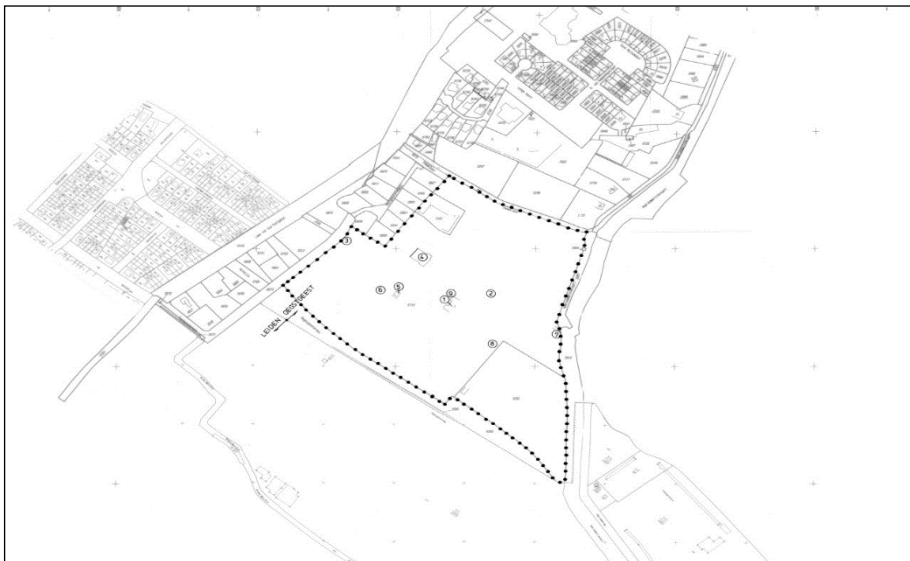
De omschrijving van de historische tuin- en parkaanleg is als volgt:

HISTORISCHE TUIN- EN PARKAANLEG behorende tot de buitenplaats Oud-Poelgeest. De deels in detail en deels in structuur gaaf bewaarde negentiende-eeuwse aanleg in landschapsstijl is in verschillende fasen tot stand gekomen met behoud van de formele structuur. De nog aanwezige zeventiende-eeuwse hoofdstructuur wordt bepaald door de deels dubbele omgrachting, de rechte oprijlaan in de as van het huis die zich achter het huis voortzet in een kort grand canal. De oprijlaan is in de negentiende eeuw met een bocht naar het huis gelegd, doch het zeventiende-eeuwse tracé is rond 1866 weer hersteld; voor het huis eindigt de laan in een rondeel. De omgrachting heeft negentiende-eeuwse aanpassingen ondergaan: aan de achterzijde van het huis is de gracht tot een vijverpartij uitgegraven en de op enige afstand liggende rechthoekige buitengracht is aan de noordwestzijde gedempt. Het (achttiende-eeuwse) grand canal vormt de verbinding tussen de gracht en vaart. De formele structuur doet zich het beste ervaren vanaf de rechte oprijlaan naar het huis met aan weerszijden daarvan de negentiende-eeuwse wandelbossen van opgaand hout met enkele lanen en paden in gebogen en kronkelig verloop, deels met laanbeplanting van eik en beuk; aan de achterzijde van het huis wordt de aanleg in landschapsstijl meer benadrukt door de waterpartij, de weide, zichten naar buiten toe en romantische elementen (torens/kapel/brug). Rondom de vijverpartij een ruime strook gras met enkele solitair; vanaf het huis loopt een zichtas naar buiten toe over de vijver en de weide (thans ijsbaan) oorspronkelijk met zicht op Leiden. Vanaf de Haarlemmertrekvaart wordt ook een fraai zicht op het huis verkregen en iets verder op de, aan de vaart gelegen, kapel. Ten noordwesten van het koetshuis, parallel aan de oprijlaan waren oorspronkelijk de moestuin en boomgaard gesitueerd, zoals de Topografische Militaire Kaart van 1874-1912 laat zien.

(bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

Op de navolgende kaart is de begrenzing van het van rijkswege beschermde gebied aangegeven (bron RCE). Hieruit blijkt overigens dat het beschermde gebied volledig op het grondgebied van de gemeente Oegstgeest ligt.

De stippellijn vormt de begrenzing van de rijksbeschermde buitenplaats (bron: website RCE)

Gemeentegrens Leiden (via Oegstgeesterweg en vaart)

5.1.2 Waardering rijksmonument

In de redengevende omschrijving wordt de historische tuin- en parkaanleg als volgt gewaardeerd: HISTORISCHE TUIN- EN PARKAANLEG behorende tot de buitenplaats Oud-Poelgeest van algemeen belang: - vanwege de ouderdom; - vanwege de bij de buitenplaats behorende parkaanleg in negentiende-eeuwse landschapsstijl in samenhang met de neogotische elementen (hoofdgebouw en kapel) die tezamen een romantisch en pittoresk beeld scheppen; - vanwege de herkenbaarheid van de formele basis (grachten, hoofdas); - vanwege de markante situering aan de oude trekvaart; - vanwege de functioneel-ruimtelijke samenhang met de andere onderdelen van de buitenplaats.

5.2 Cultuurhistorische waarden binnen plangebied

5.2.1 De Ijsbaan / weide

Dit terrein is een historisch onderdeel van de buitenplaats. Het behoorde van oudsher tot de bezittingen van de buitenplaatseigenaars.

In de omschrijving wordt expliciet gesproken over de weide in de zuidelijke hoek van het gebied (de Ijsbaan). Bovendien is de Ijsbaan binnen de contouren van het beschermde gebied opgenomen op de kaart (zie afbeelding op pagina 6). De Ijsbaan valt dus onder de rijksbescherming. Buiten de bescherming valt de smalle groenstrook met het bomenlaantje langs de Oegstgeesterweg. De oostelijke grens van het gebied ligt langs de westoever van de Haarlemmertrekvaart.

In de vroege negentiende eeuw was het terrein ten zuiden van de huidige Oegstgeesterweg grotendeels in handen van andere eigenaars, alleen een groot rechthoekig perceel, aansluitend aan de Poelgeesterweg behoorde aan de toenmalige eigenaresse, de weduwe van Alexander van Rhemen. Opmerkelijk is, dat dit historisch aan Oud-Poelgeest gebonden

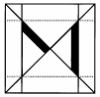
terrein niet binnen de landgoedbiotoop van de buitenplaats is getrokken in de Cultuurhistorische Atlas Zuid-Holland. Dit geldt wel voor de ijsbaan en de sportvelden ten zuiden van de Oegstgeesterweg.

In het plangebied zelf liggen geen gebouwde objecten met een beschermde status (gemeentelijk monument of rijksmonument). De beschermde monumenten in de directe omgeving van het gebied hebben echter wel degelijk een relatie met het terrein binnen het plangebied. Zo doorkruist de zichtlijn vanuit het als rijksmonument aangemerkte landgoed Oud-Poelgeest richting het zuiden het beoogde plangebied en doorsnijdt het gebied voor een deel de ten zuiden van het landgoed gelegen voormalige weidegrond van het landgoed. Ten zuiden van het te ontwikkelen terrein ligt de als rijksmonument aangemerkte Kikkermolen. Hoewel de molen zelf niet binnen het plangebied valt, doet de bijbehorende molenbiotoop dit wel.

5.2.2 Niet beschermde cultuurhistorische waarden binnen het plangebied

Er kan worden geconcludeerd dat er zowel binnen als in de directe omgeving van het plangebied nog duidelijk herkenbare historische structuren aanwezig zijn. Deze historische structuren hebben een zeventiende-eeuwse of zelfs oudere oorsprong en zijn sinds hun ontstaan bepalend geweest in de ruimtelijke beleving en ontwikkeling van het gebied.

Meest prominent aanwezig is de Haarlemmertrekvaart, die het gebied doorkruist, met het begeleidende jaagpad (oude Maredijk) op de oostelijke oever. Voorts betreft het een deel van de oude Broeksloot en de Broekweg in het oostelijke deel van het plangebied.

Deze elementen zijn op de Archeologische waardenkaart van de gemeente Oegstgeest als belangrijke cultuurhistorische elementen en structuren aangemerkt en komen ook voor op de Cultuurhistorische waardenkaart van de provincie Zuid-Holland en de Cultuurhistorische Atlas Leiden. Tevens valt een deel van het plangebied onder de landgoedbiotoop van Oud-Poelgeest, zoals aangegeven in de Provinciale Structuurvisie.

Genoemde elementen, die zeer bepalend zijn voor het huidige ruimtelijke beeld van het plangebied, hebben cultuurhistorische waarde als nog goed leesbare onderdelen van de zeventiende-eeuwse en oudere ontwikkelingsgeschiedenis van het gebied. De latere ontwikkelingen hebben deze historische hoofdstructuur in feite niet wezenlijk veranderd. In de gemeentelijke en provinciale beleidsstukken is aangegeven, dat de er gestreefd moet worden naar behoud en inpassing van de gedefinieerde cultuurhistorische aspecten in de ruimtelijke plannen. De Provinciale Structuurvisie geeft aan dat bestemmingsplannen die nieuwe ontwikkelingen mogelijk maken voor gronden gelegen binnen de landgoedbiotopen de waarden daarvan moeten beschermen, en waar mogelijk gericht moeten zijn op verbetering en versterking van de kwaliteit van het landgoed en zijn biotoop.

Ook een aantal gebieden en structuren uit de tweede helft van de twintigste eeuw hebben blijkens de Cultuurhistorische Atlas van de gemeente Leiden een cultuurhistorische waarde. Het Heemspark heeft een hoog waarde. De nieuwe toegangsweg zal direct ten noorden van dit gebied worden aangelegd. Deze ingreep zal dan ook geen consequenties hebben voor het Heemspark. Daarnaast wordt de Oegstgeesterweg op de Cultuurhistorische Atlas aangeduid als een structuur met een middelhoge cultuurhistorische waarde. Onderhavig plan heeft geen effect op het beloop en profiel van deze weg.

5.2.3 Op de rand van het plangebied

Voorts is er sprake van een aantal cultuurhistorisch waardevolle en ook beschermde structuren en objecten in de nabijheid van het plangebied. Het gaat hier om het landgoed Oud-Poelgeest aan de noordwestelijke zijde van het terrein, van waaruit men richting het zuiden van oudsher uitkeek op een open poldervlakte met weidegronden, en de eveneens nabij gelegen monumentale Kikkermolen met bijbehorende molenbiotoop. Twee molenbiotopen van verder weg gelegen molens raken het gebied aan de zuidzijde.

De meest zuidelijke punt van landgoed Oud-Poelgeest ligt net binnen het projectgebied. Dit landgoeddeel valt dus binnen de “landgoedbiotoop”, zoals vastgesteld in de Structuurvisie Zuid-Holland.

De al eerder genoemde en gedeeltelijk binnen het plangebied gelegen oude structuren zoals het tracé van trekvaart en jaagpad, de loop van de Broekweg en de Broeksloot, het taps toelopende terrein aan de oostelijke zijde van de vaart en de voormalige weide (nu ijsbaan) aan de westelijke zijde bevinden zich ook nog buiten het plangebied en vormen een samenhangende structuur. Het plangebied doorkruist een gedeelte van dit geheel, waarbij het sommige onderdelen fysiek echt raakt, en andere slechts op afstand zal beïnvloeden.

Samenvatting cultuurhistorische waardevolle objecten en structuren:

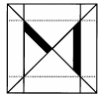
Historische structuren:

- De loop van de Haarlemmertrekvaart, gerealiseerd in 1657.
- De Haarlemmerweg als tastbaar overblijfsel van het tracé van het jaagpad aan de oostelijke zijde van de vaart.
- Het taps toelopende terrein tussen de Haarlemmerweg en de Broekweg als onderdeel van de oude verkavelingstructuur.
- De Broekweg en Broeksloot aan de oostelijke zijde van de vaart als eeuwenoude infrastructuur en waterloop.

- De ijsbaan, als open landschap met vrije zichtlijnen van en naar het kasteel Oud-Poelgeest, tevens als onderdeel van de oude verkavelingsstructuur en als onderdeel van het landgoed Oud-Poelgeest.

Cultuurhistorisch waardevolle objecten (alle buiten het projectgebied):

- De ten noorden van het plangebied gelegen Kwaakbrug.
- De ten zuiden van het plangebied gesitueerde monumentale Kikkermolen.
- Het ten noordwesten van het plangebied gelegen kasteel Oud-Poelgeest met omliggende gronden / aanleg en bijgebouwen.
- Het in 1959 aangelegde Heempark ten zuiden van het plangebied.

6 EFFECTEN

6.1 Inleiding

6.1.1 Veranderingen

De voorgenomen ontsluiting van de wijk Poelgeest door een nieuwe toegangsweg met brug over de Haarlemmertrekvaart brengt grote veranderingen in het plangebied en de omgeving daarvan.

Sinds de omvorming van het riviertje de Maerne in een trekvaart in het midden van de zeventiende eeuw zijn er ter plekke geen ingrijpende veranderingen in de infrastructuur aangebracht, uitgezonderd de omvorming van het jaagpad in een gewone weg en de nieuwe ontsluitingswegen van de recente wijk Poelgeest en de aanleg van het woonwagenkamp.

Deze veranderingen hebben echter de krachtige historische hoofdstructuur ongemoeid gelaten.

De geplande ontsluiting doorsnijdt ook de periferie van het landgoed Oud-Poelgeest.

6.1.2 Continuïteit in ontwikkeling: de vaart

Kenmerkend voor veel riviertjes, kanalen en trekvaarten in het dicht bevolkte gebied rond Leiden en Haarlem is, dat zij veelal in de loop der eeuwen in het verstedelijkingsproces een rol zijn blijven spelen als verkeersader en onmisbaar element in de waterhuishouding van het gebied. Buitengebied werd omgevormd tot bebouwde kom, nieuwe infrastructuur was nodig om wijken en gebieden met elkaar te verbinden. Hiervoor waren ingrepen onvermijdelijk. De verplaatsing van de Kwaakbrug is er een voorbeeld van. In die zin kan de komst van een

nieuwe brug in het plangebied worden gezien en beoordeeld in de lijn van de historische ontwikkelingen van de afgelopen eeuwen.

6.1.3 Effecten

Mits goed ingepast in de bestaande historische structuur en rekening houdend met de waardevolle zichtlijnen over de vaart en het landgoed Oud-Poelgeest heeft het plan niet per sé een negatieve invloed op de cultuurhistorische component van het plangebied. In de navolgende paragrafen worden aan de hand van verschillende aspecten de effecten van de aanleg van de brug op de aanwezige cultuurhistorische waarden inzichtelijk gemaakt.

6.2 Effecten voor de leesbaarheid van de cultuurhistorische hoofdstructuur

6.2.1 Cultuurhistorische hoofdstructuur

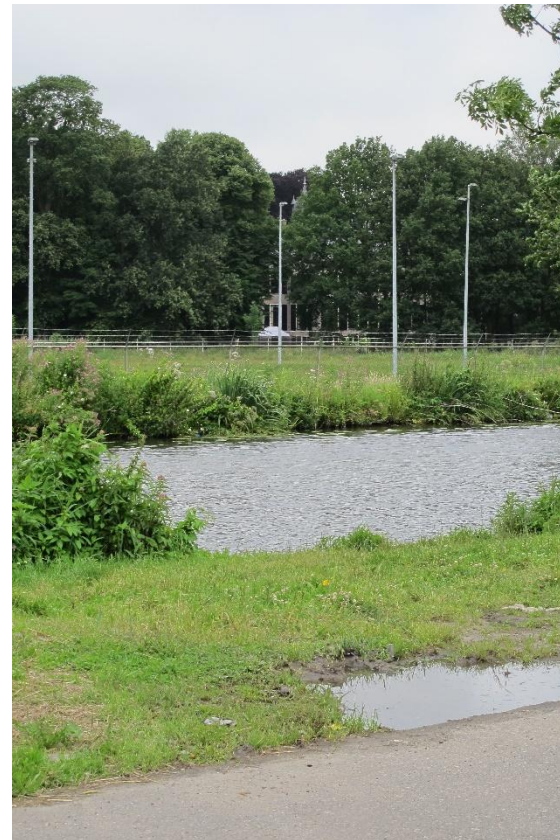
In het bestemmingsplangebied bevinden zich enkele belangrijke onderdelen van de cultuurhistorische hoofdstructuur van het gebied, te weten een deel van de Haarlemmertrekvaart met begeleidende weg (voormalig jaagpad, Haarlemmerweg), de Broekdijk en de Broeksloot aan de noordoostgrens van het plangebied, en het zuidoostelijke deel van de bij de buitenplaatsstructuur behorende weide. In ruimere zin maken deze elementen deel uit van een veel groter geheel: de relictten van het voormalige polderlandschap (Broekpolder, Kikkerpolder), het zeventiende-eeuwse tracé van de Haarlemmertrekvaart (ter plaatse van een oudere waterstroom) en de tuin- en parkaanleg van de historische buitenplaats Oud-Poelgeest.

In nog breder verband maakt de buitenplaats deel uit van een reeks landgoederen, buitenplaatsen en kasteelterreinen in de omgeving van Leiden en Oegstgeest.

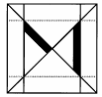
In het (recente) verleden hebben verschillende ingrepen en ontwikkelingen in en rond het plangebied er voor gezorgd dat de leesbaarheid van de historische hoofdstructuur achteruit is gegaan.

Het gaat daarbij om:

- De aanleg van de Oegstgeesterweg, met dichte groenstrook langs de zuidzijde; inperking van het panorama vanuit de buitenplaats;
- De ontwikkeling van vaste ligplaatsen voor woonboten langs de trekvaart;
- Het ontwikkelen van hoog opgaand groen op de oevers van de trekvaart en de omgeving van de Kikkermolen;
- De permanente inrichting van de weide tot IJsbaan (niet passende omheining, lichtmasten, gebouw);
- De oprukkende verstedelijking (bebouwingsranden Leiden en Oegstgeest, woonwagenkamp);

Weinig aantrekkelijke inrichting van de IJsbaan met hoge moderne hekwerken en lichtmasten.

6.2.2 Effecten

Conclusie is dat er betekenisvolle onderdelen van de cultuurhistorische hoofdstructuur in de omgeving van het plangebied aanwezig zijn, maar ook dat de zuidoostelijke periferie van de buitenplaats en de omgeving van de Kikkermolen veel ruimtelijke veranderingen hebben ondergaan. De aanleg van een nieuwe brug met toevoerweg zal opnieuw een forse ingreep zijn.

De cultuurhistorische hoofdstructuur blijft bij deze ontwikkelingen echter redelijk ongemoeid. De belangrijkste structuurlijnen blijven intact, maar raken binnen het bestemmingsplangebied wel verweven met de nieuwe toevoegingen. Dit gegeven hoeft niet negatief te zijn: het is het verhaal van de verstedelijking van het gebied rond Leiden, waarbij oude land- en waterwegen werden ingepast in de nieuwe ontwikkelingen. Zo bleven de buitenplaats, de trekvaart en de relictten van het polderlandschap een rol van betekenis spelen in de stedenbouwkundige structuur van het gebied.

Op lokaal- en detail niveau zijn de veranderingen ingrijpender van aard. Nieuwe elementen veranderen het beeld ter plekke en zichtlijnen krijgen een ander perspectief (zie paragraaf 6.3.3).

De geprojecteerde ontsluitingsweg doorsnijdt het uiterst zuidoostelijke deel van de weide en ligt daarmee ook in de panoramische zichtlijn vanuit de buitenplaatskern. Het is van belang om het zicht over de weide en de omgeving van de molen zoveel mogelijk recht te doen door de omvang en de vorm van de nieuwe weg met brug bescheiden te houden en ondergeschikt aan het landschap. Daarbij zou de breedte van de aan de andere zijde van de vaart gelegen Haarlemmerweg en de Broekweg wellicht als voorbeeld kunnen dienen, in combinatie met een relatief korte brugopgang (met een steilere helling), dus aanhaken bij meer historische oplossingen (zie ook paragraaf 6.3.2). De Kikkermolen dient in

het ontwerp een goed zichtbaar focuspunt te blijven vanuit de buitenplaats kern.

Bij de kruising met de Broekdijk is het zaak hier de inrichting dusdanig te maken, dat de Broekdijk met de begeleidende slootstructuur zoveel mogelijk als een doorgaande structuur te ervaren blijven.

Tegelijkertijd biedt de realisatie van de brug kansen om een aantal voor het cultuurhistorische en ruimtelijke beeld én de cultuurhistorische hoofdstructuur negatieve ontwikkelingen te verbeteren:

- Verdunning van de woonbootstructuur, met opschoning van storende oeverbebouwing, schuttingen en groen + kwaliteitsslag voor de woonboten zelf;
- Maak de trekvaart beter beleefbaar in het landschap door de relatie tussen oever en water zo veel mogelijk te herstellen; dan wordt ook de buitenplaats vanaf de Haarlemmerweg weer beter zichtbaar;
- Herzien van de inrichting en omheining van de IJsbahn, in een beter bij de buitenplaats sfeer passende vormgeving;
- Het beter zichtbaar maken van het kasteel vanuit de zuidoosthoek van de buitenplaats. De nieuwe weg en de brug bieden mooie zichtpunten op de buitenplaatskern, waardoor deze beter beleefbaar wordt.

6.3 Effecten voor rijksbeschermd buitenplaats (IJsbahn)

Formeel betekent het feit dat de IJsbahn / weide binnen het rijksmonument ligt, dat de aanvoerweg en het westelijke bruggenhoofd van de nieuwe brugontwikkeling ook binnen het rijksmonument komen te liggen. Het rijksmonument ondergaat dus een wijziging. Voor het wijzigingen van een rijksmonument dient een omgevingsvergunning te worden aangevraagd. Zo'n omgevingsvergunning is verplicht voor allerlei ingrepen in de leefomgeving, zoals bouw- en sloopplannen grondverzet en dergelijke. Bij de beoordeling van deze ingrepen wordt

ook gekeken naar de bescherming van archeologische en monumentale waarden.

6.3.1 Effecten voor blikveld landgoedbiotoop

De aanleg van een aanvoerweg naar de nieuwe brug door het terrein van de IJsbaan, oorspronkelijk onderdeel van de gronden van Kasteel Oud-Poelgeest is wel van negatieve invloed op de cultuurhistorische waarde van dit terrein, dat in de Cultuurhistorische Atlas van Zuid-Holland als landschap met zeer hoge waarde en in de Structuurvisie als Landgoedbiotoop (blikveld) is aangemerkt. De zuidoostelijke punt van dit terrein wordt van de rest van het gebied afgesneden.

Deze ingreep is in strijd met de doelstellingen, zoals geformuleerd in de Cultuurhistorische Atlas en de Provinciale Structuurvisie. Wat betreft de ingrepen in de landgoedbiotoop is in de Structuurvisie bepaald (lid 3, zie pagina 16-17 in dit rapport), dat afwijking van het bepaalde in lid 1 slechts mogelijk is indien sprake is van bouwmogelijkheden in het vigerende bestemmingsplan of indien sprake is van een groot openbaar belang en er geen reële andere mogelijkheid is. De toelichting van het bestemmingsplan moet hierover een verantwoording bevatten.

Een verzachtende omstandigheid is, dat de doorsnijding in de uiterste periferie van het landgoed plaats vindt, waardoor de negatieve invloed vooral lokaal is, maar voor de landgoedkern en het totale terrein relatief gering is.

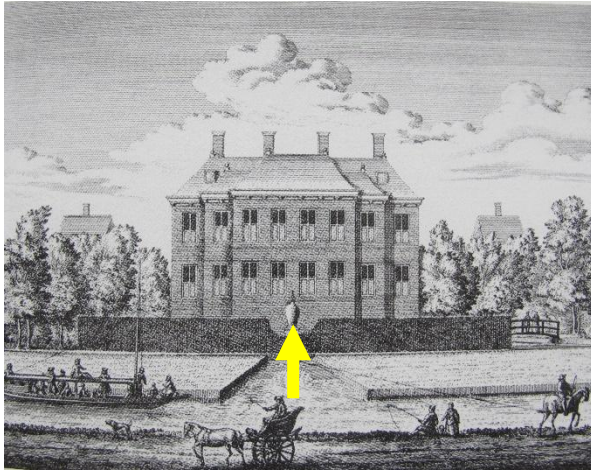
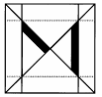
6.3.2 Zichtlijnen – vroeger en nu

Binnen en rond de historische buitenplaats Oud-Poelgeest is sprake van een aantal (waardevolle) zichtlijnen. Deze zijn deels beschreven en gewaardeerd in de rijksbeschrijving van de buitenplaats, deels vermeld in de Cultuurhistorische Atlas Zuid-Holland.

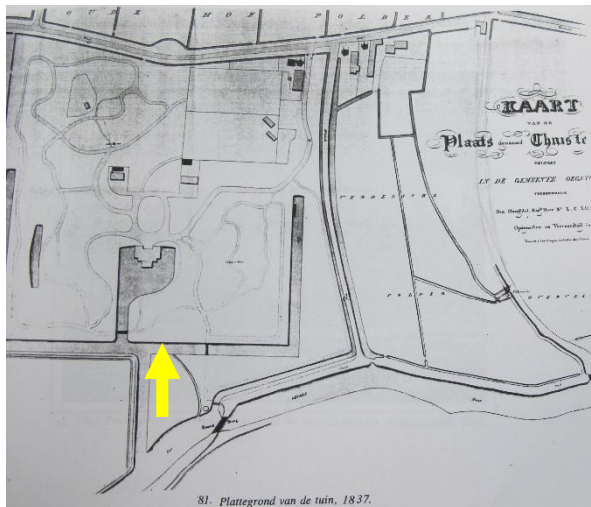
In de eerste plaats bevinden de cultuurhistorische zichtlijnen zich over de formele hoofdas binnen de buitenplaatsstructuur: uitgaande van het kasteel Oud-Poelgeest in noordwestelijke richting over de oprijlaan en terug (zie de linker blauwe pijl op het kaartje hiernaast). Deze zichtlijn of zichtas is gericht op één punt, de hoofdentree van de buitenplaats aan de Poelgeesterweg. De zichtlijn maakt deel uit van de vermoedelijk in de zeventiende eeuw gerealiseerde geometrische aanleg. De zichtlijn heeft geen connectie met het bestemmingsplangebied Brug Poelgeest.

In samenhang met de zeventiende-eeuwse geometrische tuinaanleg was er sprake van een tweede zichtlijn op en vanaf de achterzijde van het kasteel, en wel in zuidoostelijke richting naar de trekvaart (de rechter blauwe pijl op het kaartje). De zichtlijn is op tekeningen uit de 18de eeuw, weliswaar met enigszins vertekend perspectief, afgebeeld. Deze zichtas was gekoppeld aan de zeventiende-eeuwse geometrische aanleg, waarvan aan de zuidoostkant van het kasteel thans nog de rechthoekige grachten resteren, en een eveneens nog bestaand verbindingskanaaltje tussen deze gracht en de trekvaart (“Grand canal”). Dat kanaaltje ligt in de centrale as van de achtergevel van het kasteel. Hier lag nog een grote open parterre met aan weerszijden kleine kanalen. De rechthoekige gracht en het kanaaltje zijn grotendeels in de latere landschapstuin opgenomen en door de dichte beplanting zijn het geometrische lijnenspel en de zichtas haaks op het huis amper meer beleefbaar.

Deze vroegere zichtas ligt ruim ten noorden van het bestemmingsplangebied en wordt door de gewenste ontwikkelingen niet beïnvloed.

Oud-Poelgeest in 1732, door Abraham Rademaker uit *Rhijlands fraaiste Gezichten*. Op de voorgrond de trekvaart met jaagpad. Recht op het kasteel aan loopt het nog bestaande “Grand canal”, met aan weerszijden weiden. Vlak voor het huis een parterre met tuinvaas.

Fragment van het gebied van Oud-Poelgeest rond 1835. Met behoud van enkele geometrische elementen is de tuin in landschapstijl omgevormd. Het kanaaltje naar de trekvaart is gebleven.

Boven: slechts tussen de bomen door vanaf het kasteel nog enigszins beleefbaar zicht over het “Grand canal” in zuidoostelijke richting. Beneden: blik in tegengestelde richting vanaf de Broekweg / Haarlemmerweg. Blik wordt verstoord door het vele groen en woonboten in de trekvaart.

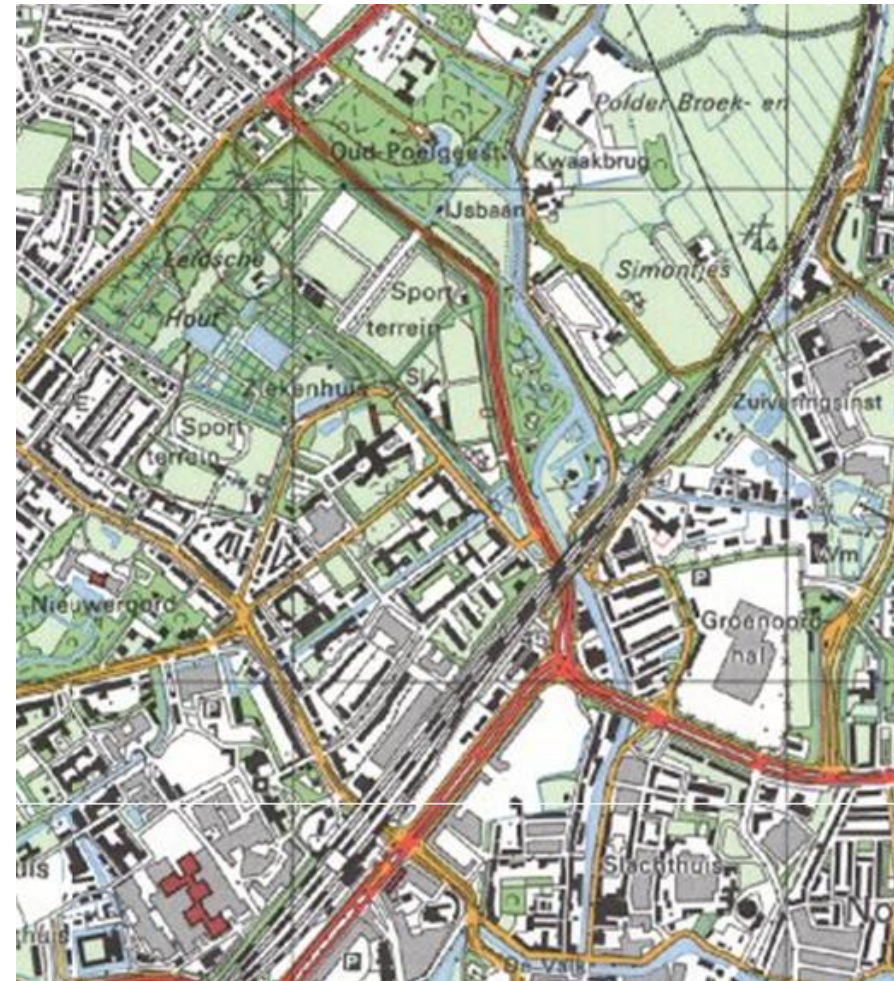
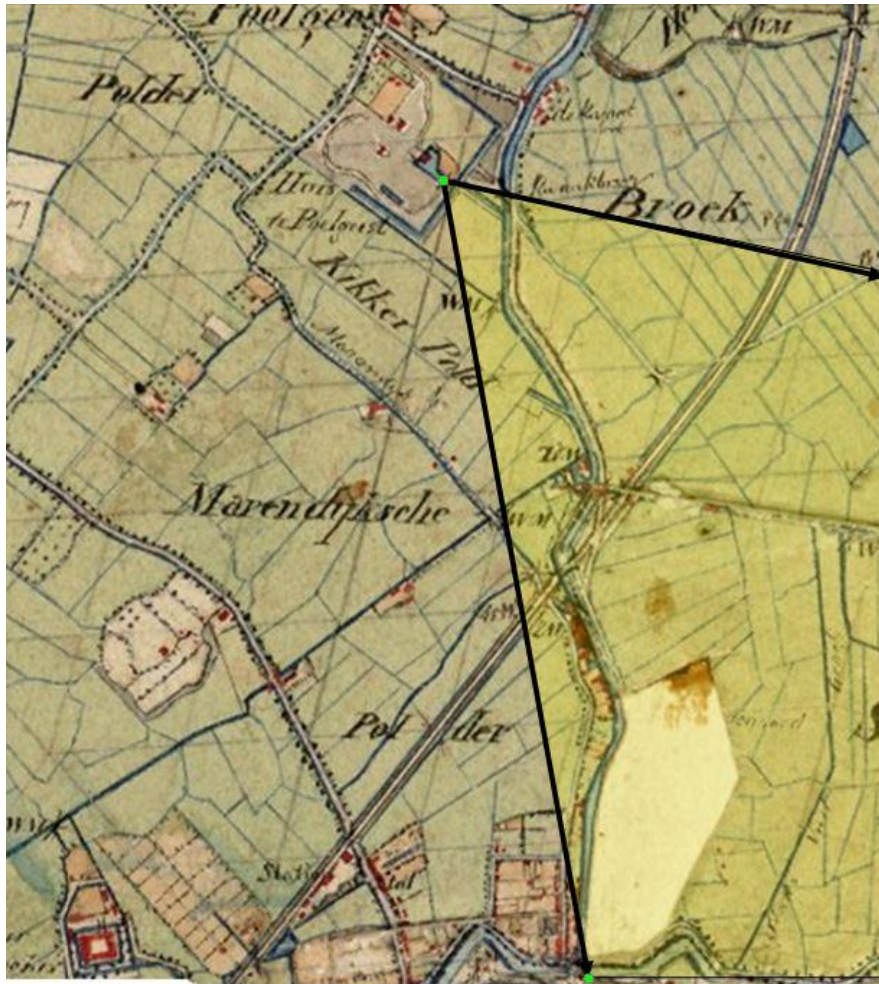
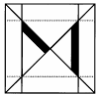
Tegenwoordig is aan deze zijde van het kasteel nog steeds sprake van een zichtlijn, maar veel informeler en weidser van karakter, oorspronkelijk panoramisch gericht in zuidelijke richting op het oorspronkelijke open landschap met weide, de Haarlemmertrekvaart en de stad Leiden.

Deze informele zichtlijn heeft zijn oorsprong in de eerste decennia van de negentiende eeuw, toen de tuin in fasen is omgevormd in landschapsstijl. Er is een groot aantal slingerpaden aangelegd, een deel van de gracht rond het kasteel is gedempt en de formele, door kanaaltjes afgebakende parterre aan de zuidoostzijde van het huis werd vergraven tot een vijver, die met een naar het zuiden verlegd verbindingskanaaltje werd aangesloten op de gehandhaafde rechthoekige gracht. Bij de aansluiting van beide waterstromen werd een (nog steeds bestaand) bruggetje gerealiseerd. Het geometrische karakter van de tuin raakte hierdoor uit beeld. Ook de zichtas over het kanaal tussen kasteel en trekvaart vertroebelde doordat aan het einde van de negentiende eeuw (voor het eerst zichtbaar op de topografische kaart van 1898) het perceel noordelijk van het kanaal werd beplant met bos.

De 'nieuwe' panoramische zichtlijn vanuit de tuin (en vooral vanuit de omgeving van het bruggetje) is naar alle waarschijnlijkheid onderdeel van het landschapstuinontwerp. De panoramische 'zichtlijn' op het landschap ten zuidoosten van de landgoedkern (met weide (IJsbaan), trekvaart en Kikkermolen, en de stad Leiden in het verschiet) sluit goed aan bij de ontwerpprincipes van dergelijke tuinontwerpen, waarbij markante landschapselementen in de omgeving op schilderachtige wijze worden verwerkt in het totaalbeeld. De pittoreske Kikkermolen was, hoewel geen historisch onderdeel van de buitenplaats, daarvoor een dankbaar artefact. De oorspronkelijke werking (de molen stond volledig vrij in het open landschap) zal overigens sterker zijn geweest, omdat de molen tegenwoordig nog al wegvalt tegen de hoge begroeiing op de achtergrond (Heemtuin).

Zicht vanuit de kasteeltuin in zuidoostelijke richting, via een opening in de tuinrand op het landschap buiten de tuin, met weide en Kikkermolen.

Panorama vanuit de buitenplaatskern (locatie bij brug) omstreeks 1850 (links topografische militaire kaart) en rond 1995 (topografische kaart). Door onder meer de oprukkende stadsrand en het vele groen in de omgeving van de Oegstgeesterweg, de Kikkermolen en het dichtgroeien van de noordelijke oever van het Grand canal is het panorama ingrijpend verkleind. Andersom is ook de buitenplaats niet meer van grote afstand beleefbaar. Vanaf het kasteel was de blik naar buiten, door de terugliggende positie beperkter.

Door de oprukkende stadsrand en het vele groen nabij de Kikkermolen is er geen zicht meer op het ooit in het verschiet liggende Leiden en ook de vaart is niet goed beleefbaar. Het panorama is in de loop van de twintigste eeuw zeer verkleind.

Door de relatief kleine opening in de tuinrand is er van een zichtlijn in omgekeerde richting, dus richting het kasteel, thans nauwelijks sprake meer. 's Winters zal, als de bomen kaal zijn, het effect wat groter zijn. Vanaf de Kikkermolen zijn de zichtlijn en de buitenplaatskern met kasteel niet beleefbaar.

Inrichting weide

Opvallend is overigens de weinig aantrekkelijke inrichting van de weide, die onderdeel is van het rijksmonument. Het terrein wordt omheind door moderne hoge hekwerken en is ingericht met een aantal tamelijk storende lichtmasten. Samen met het ijsbaangebouw doet de aankleding weinig recht aan het karakter van de historische buitenplaats.

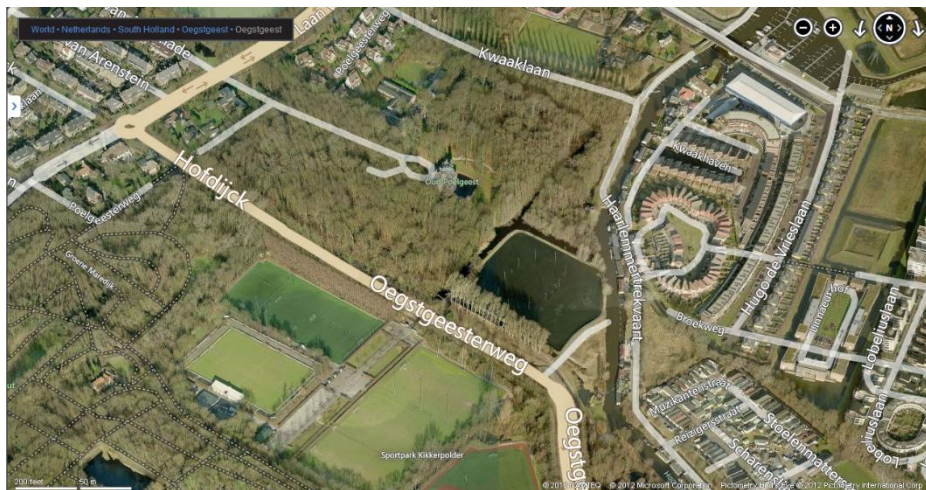
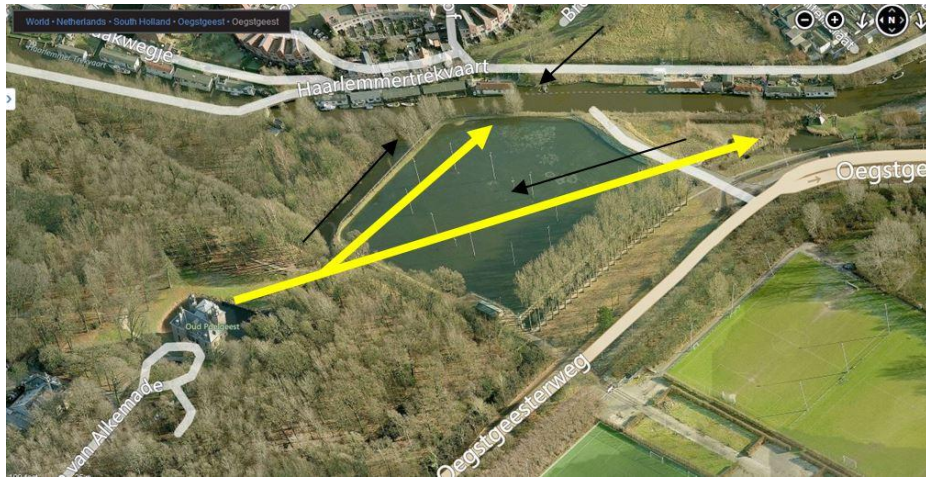
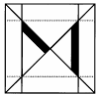
Zichtassen en zichtlijnen in de rijksbeschrijving

In de omschrijving van het rijksmonument wordt de zuidoostelijke zichtas als volgt geduid: vanaf het huis loopt een zichtas naar buiten toe over de vijver en de weide (thans ijsbaan) oorspronkelijk met zicht op Leiden. Vanaf de Haarlemmertrekvaart wordt ook een fraai zicht op het huis verkregen en iets verder op de, aan de vaart gelegen kapel.

De waardevolle zichtlijnen worden in de waardering niet expliciet genoemd, maar vallen in algemene zin onder de formulering 'van algemeen belang vanwege de markante situering aan de oude trekvaart en vanwege de functioneel-ruimtelijke samenhang met de andere onderdelen van de buitenplaats.

Boven: blik vanuit de kasteeltuin in het landschap rondom, met geheel op de achtergrond de Kikkermolen. Beneden: blij vanaf de Kikkermolen richting buitenplaats. Duidelijk te zien is dat de zichtlijn eenrichtingsverkeer is. Vanaf hier is het kasteel in de zomer niet beleefbaar.

Het plangebied vanuit de lucht (bron: bingmaps.com). Op de bovenste foto zijn in geel de belangrijkste zichtlijnen weergegeven. In zwart de andere zichtlijnen, die door verschillende omstandigheden niet (goed meer) beleefbaar zijn.

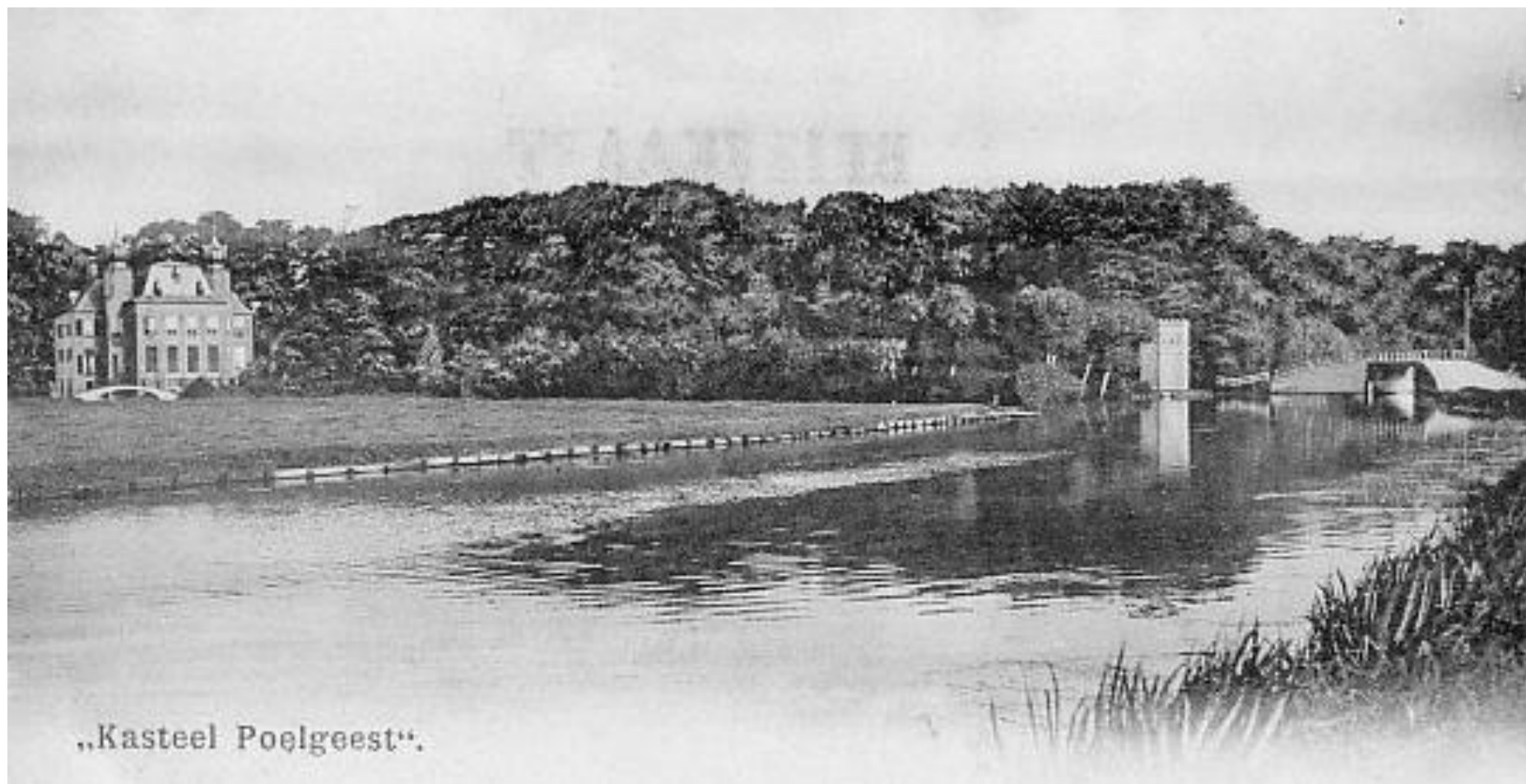
6.3.3 Effecten van de brug met toevoerweg voor de zichtlijnen

De nieuwe ontwikkelingen hebben geen effect op de formele zichtlijnen vanuit het kasteel in noordwestelijke en zuidoostelijke (over het Grand canal) richting.

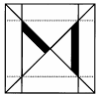
Toegangsweg en nieuwe brug doorsnijden wel de zichtlijn / het panorama vanaf de buitenplaatskern (kasteel en bruggetje) over de weide in zuidoostelijke richting naar de Kikkermolen. Vooral als de toegangsweg naar de brug relatief hoog komt te liggen en al vanaf de kruising bij de Oegstgeesterweg gaat stijgen, zal dit van negatieve invloed zijn op de zichtlijn / het panorama. Hierbij moet wel worden opgemerkt, dat de oorspronkelijke zichtlijn in de loop van de twintigste eeuw al erg veranderd (sterk verkort) is door de oprukkende stadsrand, het sterk toegenomen groen en de weinig passende inrichting van de weide. Ook de trekvaart is niet meer te zien (zie de kaartjes op blz. 12).

De verstoring van de zichtlijn / panorama, toegebracht door de nieuwe toegangsweg met brug zou kunnen worden verzacht door de het eerste deel van de toegangsweg laag te houden en de stijging naar de brug later aan te vangen dan in het huidige ontwerp is aangegeven. Daarin wordt uitgegaan van een geleidelijke stijging van 3% over vrijwel het hele tracé.

Geconcludeerd kan worden dat het plan een vrij beperkte nadelige invloed heeft op de waardevolle zichtlijnen over het landgoed. Verder biedt juist de nieuwe brug nieuwe kansen om een betere beleving van de buitenplaatskern in het landschap te verkrijgen. Vanaf de hoger in het landschap liggende brug wordt de buitenplaatskern beleefbaar. Nu wordt deze vanaf de Haarlemmerweg aan het zicht onttrokken door veel groen en de vrijwel aaneengesloten reeks woonboten.

Zicht op Kasteel Poelgeest vanaf de oostelijke oever van de Haarlemmertrekvaart. Dit beeld is door de sterk verkleinde openingen in de tuinrand van de buitenplaats en de komst van woonboten in de trekvaart niet meer aanwezig. Ansichtkaart particuliere collectie.

6.4 Effect voor relatie buitenplaats en Kikkermolen

De Kikkermolen is in 1752 gebouwd ter verbetering van de waterhuishouding in het poldergebied ten noordwesten van Leiden. Voor zover uit het historisch onderzoek duidelijk is geworden was de molen nooit eigendom van de bezitters van Oud-Poelgeest, maar in het bezit van het toenmalige waterschap De Kikkerpolder. Er is dus geen sprake van een directe historische relatie.

Zoals in de vorige paragraaf is gebleken was er, vooral vanaf de vroege negentiende eeuw wel sprake van een duidelijke ruimtelijke relatie tussen buitenplaatskern en molen. Het open landschap met weiden, vaart, molens en op de achtergrond de skyline van Leiden zijn de aandachtspunten in het panoramisch uitzicht vanuit het kasteel en de landschapstuin. De bescheiden Kikkermolen is daarbij slechts een klein element in het ruime uitzicht geweest (met meer molens in het verschiet). De locatie van de boogbrug in de opengewerkte tuinrand geeft aan dat het vanaf hier beleefbare panorama zeer waarschijnlijk bewust is gepland in het ontwerp.

Door de vrij beperkte opening in de tuinrand van de buitenplaats is het kasteel vanaf de Kikkermolen zelf nauwelijks beleefbaar, zeker niet in de zomer, wanneer de bomen in het blad staan. De tuinrand doet zich dan voor als een gesloten bosrand. In die zin is de ruimtelijke relatie tussen Kikkermolen en buitenplaats kern, gezien vanuit de molen, beperkt. De directe omgeving van de molen is overigens door de aanleg van de Oegstgeesterweg en de dichte beplanting van de Heemtuin, nogal gewijzigd ten opzichte van de oorspronkelijke situatie, toen de molen geheel vrij in het open landschap stond. Daardoor is het effect van focuspunt vanuit de buitenplaatskern verminderd.

De omgeving van de Kikkermolen: boven gezien vanaf de Haarlemmervaart in noordwestelijke richting. Beneden gezien vanaf de brug in de buitenplaatstuin van Oud-Poelgeest.

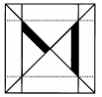
Het landschap nabij de Kikkermolen eind negentiene eeuw, door J.E. Kikkert (RAL PV1704.6). Rechts voor de Kikkerpoldermolen, links in het verschiet molen De Herder en op de achtergrond de stad Leiden.

Zicht op Oud-Poelgeest vanaf de Haarlemmertrekvaart rond 1850, uit: P.J. Lutgers en I.D. Steuerwald, Gesigten in de Omstreken van 's-Gravenhage en Leiden. (RAL PV81710).

Beelden vanuit de omgeving van de Kikkermolen richting de buitenplaatskern, 2012.

6.5 Lig- en overwinterplaatsen in de Haarlemmertrekvaart – effecten voor een historische situatie?

4.5.1 Lig- en overwinterplaatsen – vroeger en nu

De Haarlemmertrekvaart is in 1657 gerealiseerd als vaarweg tussen Leiden en Haarlem. Langs de oevers van de trekvaart lag een jaagpad, vanaf waar de schepen met paarden of mensen over het water werden voortgetrokken. Ter hoogte van het bestemmingsplangebied lag het jaagpad langs de oostelijke zijde van de trekvaart. De weg ligt er nog, maar de relatie met de vaart is thans minder goed zichtbaar door de lange reeks van woonboten met op de oever staande bouwsels en schuttingen.

Oude afbeeldingen (prenten, tekeningen, foto's) van de Haarlemmertrekvaart tonen de waterweg in zijn oorspronkelijke functie van verkeersstructuur. Vanwege het relatief smalle profiel en de noodzaak van de onbelemmerde relatie tussen jaagpad en water lagen er zo min mogelijk obstakels in de vaart.

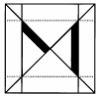
Ook na het vrijwel volledig verdwijnen van de door spierkracht op de oever gedreven scheepvaart, in de periode rond 1850/1860 bleef de Haarlemmertrekvaart nog tot de jaren 50 van de twintigste eeuw een belangrijke transportader, vooral voor de vele bedrijven die zich aan de vaart gevestigd hadden en voor de bollentelers, de mest- en de rietschippers. Het drukke scheepvaartverkeer maakte, dat de oevers niet geschikt waren voor het permanent afmeren van schepen of woonboten. Zo bleef het water, althans buiten de bebouwde kom van de steden en dorpen, lange tijd verschoond van permanente lig- en overwinterplaatsen langs de oevers. Hiervan getuigen vele foto's en ansichtkaarten uit de eerste helft van de twintigste eeuw. Ze tonen ook steeds een vrij zicht vanaf de Haarlemmerweg op het landgoed.

De Haarlemmertrekvaart rond 1900 (boven en midden) en ca. 1925 (beneden). Er liggen geen schepen of woonboten langs de oevers (RAL GN003794, particuliere collectie en PBK4000).

Blik vanaf de Haarlemmerweg over de trekvaart richting kasteel Oud-Poelgeest.
Het kasteel wordt hier al deels aan het zicht onttrokken door het vele groen.
Op de voorgrond de eerste generatie woonboten in de Haarlemmertrekvaart.
(Foto RAL)

In de periode na de Tweede Wereldoorlog werden steeds meer ligplaatsen gecreëerd voor schepen en woonboten langs de oostelijke oever van de vaart, omdat daar de Haarlemmerweg voor de noodzakelijke ontsluiting zorgde. In de loop van de jaren zestig was het aaneengesloten lint van ligplaatsen een feit. Het betreft dus een relatief jonge ontwikkeling.

6.5.2 Effecten

Het ontstaan van het aaneengesloten lint van ligplaatsen voor woonboten heeft aanzienlijke gevolgen gehad voor het ruimtelijke beeld van de omgeving van de trekvaart en de buitenplaatsrand van Oud-Poelgeest. In de eerste plaats is de historische functioneel-ruimtelijke relatie tussen water en jaagpad verstoord geraakt. Door het dichte lint van woonboten en hun entourage, en ook door hoog opgaand groen in de knik van de vaart ter hoogte van de Kikkermolen is de vaart vanaf de Haarlemmerweg slecht zichtbaar geworden en ook het zicht op de buitenplaats en het kasteel is vertroebeld.

Andersom, gezien vanuit het landgoed, is de reeks woonboten slechts een onderdeel van de oprukkende verstedelijking van het gebied (woonwagenkamp, Oegstgeesterweg, spoortracé), waardoor van het oorspronkelijke zeer weidse uitzicht over de vaart richting Leiden niets meer resteert.

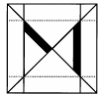
Concluderend kan worden gesteld, dat de aanwezigheid van het aaneengesloten lint woonboten niet kan worden gerelateerd aan een historische situatie. Incidenteel zullen in het verleden wel eens tijdelijke lig- of overwinterplaatsen voor vaartuigen in de vaart zijn geweest, maar tot na de Tweede Wereldoorlog waren beide oevers in het plangebied vrij van vaste ligplaatsen.

Boven en midden: de aaneengesloten reeks woonboten met allerlei schuurtjes en schuttingen verstoort de relatie tussen trekvaart en voormalig jaagpad. De bouwsels zijn bovendien van lage kwaliteit. Beneden de woonboten nabij de Kikkermolen.

6.6 Effecten voor windvang molens

Voor de effecten op de molenbiotopen van de Kikkermolen, molen De Herder en de Maredijkmolen wordt een separaat windvangonderzoek uitgevoerd.

7 AANBEVELINGEN EN KANSEN

Ten aanzien van het waarborgen van de cultuurhistorische kwaliteiten in het plangebied kunnen enkele aanbevelingen en suggesties worden gedaan. Enerzijds zijn dit aanbevelingen om de cultuurhistorische component in het plangebied recht te doen, anderzijds worden enkele suggesties gedaan om de kansen van het erfgoed met het oog op inspiratie voor het ontwerp en nieuw gebruik.

De aanbevelingen en kansen liggen ook in de lijn van de intenties van de Cultuurhistorische Atlas Zuid-Holland en de Provinciale Structuurvisie.

- Met het oog op de aangetroffen waarden in het plangebied en direct daar buiten wordt geadviseerd om de ruimtelijke ingreep binnen de context van de historische gelaagdheid uit te voeren. De realisatie van een brug in het hiervoor besproken plangebied is denkbaar als de aangetroffen waardevolle historische structuren en elementen in het landschap zoveel mogelijk gerespecteerd worden en waar mogelijk gevolgd of zelfs versterkt worden;
- Respecteren van (historische) zichtlijnen door het landschap en de doorgaande lijnen van trekvaart en jaagpad;
- Zowel de huidige ijsbaan op de westelijke oever van de vaart als het taps toelopende terrein op de oostelijke oever waren van oudsher open weidegronden. Die openheid is karakteristiek en zou met de daardoor aanwezige zichtlijnen zoveel mogelijk moeten worden geïntegreerd in de plannen;
- De historische waterlopen (de Haarlemmertrekvaart en de Broeksloot), de open gebieden met relictten van de oude verkavelingstructuur (de ijsbaan en het taps toelopende terrein tussen de Haarlemmerweg en de Broekweg) en het tracé van het oude jaagpad op de oostelijke oever als leidraad/inspiratiebron gebruiken bij het ontwikkelen van nieuwe infrastructuur. Er liggen kansen om met deze nieuwe ontwikkeling de oude structuren te accentueren. Te denken valt bijvoorbeeld aan het versterken van de vaart als groen lint en het gebruiken van het gegeven van het jaagpad als verbindingsroute;

- Gezien de omschreven waarden van het plangebied en de direct daarbuiten aanwezige waarden, strekt het tot de aanbeveling om het ontwerp voor de brug en de bijbehorende infrastructuur goed af te stemmen op de omgeving; de brug moet gebieden verbinden, maar ook de historische trekvaart als doorlopend lint respecteren; er voor zorgen dus dat de vaart ondanks de nieuwe kruisende structuur als doorgaande waterloop te ervaren blijft;

Consequenties status rijksmonument van gedeelte van het plangebied

Formeel betekent het feit dat de ijsbaan / weide binnen het rijksmonument ligt, dat de aanvoerweg en het westelijke bruggenhoofd van de nieuwe brugontwikkeling ook binnen het rijksmonument komen te liggen. Het rijksmonument ondergaat dus een wijziging. Voor het wijzigingen van een rijksmonument dient een omgevingsvergunning te worden aangevraagd. Zo'n omgevingsvergunning is verplicht voor allerlei ingrepen in de leefomgeving, zoals bouw- en sloopplannen grondverzet en dergelijke. Bij de beoordeling van deze ingrepen wordt ook gekeken naar de bescherming van archeologische en monumentale waarden.

8 BRONNEN EN LITERATUUR

- Bijleveld, W.I.I.C., 'Een en ander uit de geschiedenis van het kasteel Oud/Poelgeest', in: *Jaarboekje voor Geschiedenis en Oudheidkunde van Leiden en Rijnland*, tevens Orgaan der Vereeniging 'Oud Leiden', 1904, 140-149.
- Pots, R. e.a., *Blauwe ader van de Bollenstreek. 350 jaar Haarlemmertrekvaart - Leidsevaart 1657-2007. Geschiedenis, betekenis en toekomst*, Leiden 2007.
- Regionaal Archief Leiden, bronnen en beeldbank.
- Rink-Essink, B., *Kasteel Oud Poelgeest. De geschiedenis van de bewoners, de bouw en de aanpassingen van huis en tuin. Tekst 1.*, Doctoraal Scriptie Vakgroep Kunstgeschiedenis en Archeologie, Leiden, Sassenheim juni 2000.
- Stöver, J. e.a., *Kastelen en buitenplaatsen in Zuid-Holland*, Zutphen 2000. l.h.b. p. 126- 131 betreffende Oud-Poelgeest.
- Website gemeente Leiden.
- Website gemeente Oegstgeest.
- Erfgoednota 2014-2020*, gemeente Leiden.
- Erfgoedverordening gemeente Oegstgeest, 2010.*
- Provinciale Structuurvisie: Visie ruimte en mobiliteit + Verordening Ruimte 2014.*
- Website Watwaswaar.nl
- Website Haarlemmertrekvaart-Leidsevaart
- Cultuurhistorische waardenkaart Zuid-Holland